

Vi segrade!

En berättelse från lifvet i Sibirien

af *Grigorij Alexandrowitsch Matschet*.

(Öfversättning från ryskan af *H. G.*)

IV.

Ingen enda undkom.

Inne i byn var ett infernaliskt oväsen. Kvinnor, flickor och barn tjöto. Bönder stodo dystra som skogsdjur, tego och stirrade mot jorden. Kanhända ångrade de nu sin paniska förskräckelse, som hade drifvit dem ned i jordrummen. Jag läste åtminstone, hvarje gång någon höjde upp ögonen, i deras dödsbleka, bruna ansigten en obeskriflig förbittring. Jag tyckte, att några af dessa skogsdjur gräto; de voro dystra, andades tungt; liksom en i ett skjul inträngd, uppretad hjord stodo de där alla. Ja, som en hjord — tyst, uppmärksamt riktande ögonen mot en enda punkt och endast afvaktande en stöt för att blindt störta framåt. Ett utbrott syntes oundvikligt!... Man kände det i luften, man såg det på ansigtene, på den allmänna spänningen och oron... Tillsvidare inskränkte man sig till ord.

— De svarta korparne!... hörde man från ett håll.

— Hvarför hafva de flugit hit, hvarför?... svarade andra.

— Ha Ni då för litet rum?!

— Låt oss vara i fred, lemna oss!

Larmet, tjutet och skymfandet tilltogo. Allt större förbittring hördes i utropen. Det föreföll mig, som om mängden skakade på sig likt en slaghök, innan han störtar sig ned öfver sitt byte. Jag iakttog flere gånger denna rörelse,

denna skakning bland den rasande massan, som däri syntes hämta krafter och energi. Ställningen blef allt obehagligare, spändare, svårare, liksom före utbrottet af ett oväder på steppen. Något liknande ett bedöfvande åskväder tycktes det snart komma att gestalta sig . . .

Men med ens blef allt stilla, liksom i förlamande väntan. Alla blickar riktades mot ett håll.

Rakt mot oss framskred en gubbe; ja, framskred, icke gick — så tungt stapplade han fram. Han stampade tungt som en björn, som om han vore färdig att sätta sig vid hvarje steg. Det hvita, ända till midjan räckande skägget fladdrade åt båda sidor liksom på en Mosesbild. Hans liksom en orm sammanrullade gestalt vacklade vid hvarje steg som för vinden. Då han kom närmare sågo vi ett nära hundraårigt, skrynkligt ansigte. I hans gråa, ännu lifliga ögon syntes tårar.

Det var Prow.

När han kommit nära intill oss, stannade han. Hans magra, insjunkna, liksom en skofvel inböjda bröst andades ryckvis. Den gamle rörde ljudlöst de blå läpparne, liksom hölle han på att tugga någonting, och betraktade oss med de lätt hopdragna ögonen. Det såg ut, som om han, genom att uppmärksamt betrakta oss, sökte läsa i våra ögon. Vi iaktogo också uppmärksamt hvarje hans rörelse; man skulle kunna säga att han förhexat oss. Vi stodo der tysta, orörliga, liksom om vi fattats af stelkramp eller blifvit hypnotiserade, utan att finna ord eller uttryck — utan att kunna tänka. Det behöfdes något särskildt, någon slags stöt, rörelse, eller något slags ljud för att kunna rycka oss ur vår förlamning. Den gamle kom oss till hjälp. Plötsligen bugade han sig djupt. Det gaf oss mod.

— Huru understår du dig?!

Isprawniken tystnade. I vredesmod hade han begagnat sin stereotypa älsklingsfråga och visste nu icke hvad han skulle säga. Han insåg, att han hade börjat galet.

— Du! . . . Ah . . . Ah?

— Hvarför gömman I Er? sufflerade den uppfinningsrike Poklewskij.

— J-ja, hvarför, nå!?

Nu kände sig isprawniken i sitt rätta element. Frågorna hvarför, hvartill och huru haglade på hvarandra.

Men gubben mumlade allt jemt otydligt.

— Hvem är du?

Isprawniken darrade af begriplig rörelse.

— En Guds träl... En Guds träl — upprepade denne med dånande gubbröst. Det var hans första ord.

— Erkänner du den sanne Guden? sade Arefin mildt.

Den gamle svarade icke. Han stirrade oafvändt på honom och korsade sig allvarsamt med två fingrar.

— Just så är det!... suckade Arefin undergifvet, men Poklewskij afbröt honom.

— Och erkänner du öfverheten?

— Ja, ja, inföll isprawniken raskt, — erkänner du den?

I stället för att svara stampade den gamle hårdt i marken, som en björn, som reser sig, innan han störtar sig öfver jägaren. Det var klart, att han förde något i skölden.

— Hör, började han mödosamt, i det han fixerade oss alla, liksom om han ville söka efter ord, — jag kommer i församlingens namn. Och... för hela församlingen bönfaller jag... Pst, pst!... vände han sig om mot kvinnorna och hotade med handen, då de, upprörda af hans tal, åter började tjuta... Pst!... Kvinnorna tystnade och Prow tog åter till orda: Sedan hundra år, eller kanske ännu längre, bo vi här. Från far till son lefva vi här, lugnt, i en familj, enligt skriftens ord. J-ja! blott Guds sol kommer till oss från Er där borta. Vi själfva lefva här som en församling, eniga, i endrägt och af fri vilja... J-j-ja!... Gån bort dit, hvarifrån I ären komna... I egen icke vår tillåtelse!... Nej!... slöt han skarpt, i det han höjde rösten nästan till skrik... Nej!...

Massan väntade synbarligen endast på detta. Den fatade eld som torr halm eller krut.

— Ingen tillåtelse, ingen!... upprepade de närmaste, och hela platsen genljöd af ropet: Gån dit, hvarifrån I ären komna... Ingen!...

— Tig!! ropade strategen utom sig.

Gubben vinkade åt dem med handen och allt blef åter stilla. Han vände sig om mot oss. Han var upprörd, och drog tungt efter andan.

— Församlingen gifver Eder ingen tillåtelse, den vill icke... Vi lefva efter vår sed, vi känna Er icke, fortfor han, i det han tydligen bemödade sig att tala öfvertygande. Sedan våra förfäders tid lefva vi här oberoende, för oss själfva... Vi äro inga guldsökare!... Vår kära skog föder

och kläder oss ... Laga att I kommen härifrån! ... Vi lefva efter Guds bud, efter gammal sed ... Vi synda icke! ... Vi äro som fogeln: hvar han vill, bygger han sitt bo! Hvem vill förbjuda honom det? ... Skogen är Guds och vi tillhöra Gud, — här har man i mannaminne icke hört något om kronan. — Nej! ... oss fångar hon icke, — vi fly undan likt vinden. Huru vill du fånga honom? ... Vår kära skog ... han är vår! ...

Han skulle ännu länge hafva fortsatt på samma sätt, om man icke afbrutit honom.

— Grip dem! befalde isprawniken, som ändtligen kommit till besinning, slagen af denna oerhörda fräckhet.

— Halt! Hvarför gripa mig! Låt mig tala till slut! ropade den gamle, då sasedatelen jemte två polissoldater rusade mot honom. Håll! släpp mig! Hör mig — vi ha intet guld! ... Ingenting annat än bröd, som Gud gifvit oss, och boskap ... tagen allt, tagen ... blott oss ...

— Grip dem!

Men den gamle slet sig lös och kastade sig till hans fötter. Hans långa gråa skägg betäckte sasedatelens lackerade stöflar. Han omfamnade dem och snyftade högt. Hans kropp skalf. Han grät som ett barn.

— Oss, oss, oss! ... framstötte han snyftande.

Man reste upp honom för att bortföra honom.

Då försökte den gamle att slita sig lös. Liksom alla vildar hastigt öfvergå från den ena ytterligheten till den andra, förvandlade han sig ögonblickligen. Det bedjande, gråtande utseendet var borta. Vildsinthet i stället för undergifven bön lästes nu i hans ögon, den veka rösten öfvergick till lågande hest raseri. Han kämpade, darrande af vrede, och miste till slut andan, så att förbannelserna, skymforden och hotelserna upplöste sig i ett otydligt mummel.

— Framåt! — Vakten trängde fram.

Men nu försiggick någonting egendomligt. Helt och hållet upptagen af denna scen med den gamle, stod jag som en bildstod, utan att gifva akt på massan, ehuru alla gråto och väsnades. Ett fruktansvärdt tumult uppstod; här och där ropade man »hålt!» En stor trängsel uppstod.

Massan närmade sig på en gång, och bredvid den gamle uppstod en förtvifad strid.

— Bröder, alla för en! skallade det i luften, och derpå knakade det i gärdesgårdarne, som om man refve sönder

dem. Menniskorna började beväpna sig. Därtill började, alldeles i närheten, förfärliga, rasande ansigten visa sig... Jag hörde en skarp salva, som tydligen affyrades för att skrämma, och hvars brak kom mig att bäfva... Ännu en andra, en tredje... För mina ögon blixtrade en smal, ljus blix af en värja... Ännu en rörelse, och hvilket skrik, hvilket larm. Jag erinrar mig ingenting mer. Jag och Arfin befunno oss plötsligen djupt inne i en rishög i skogen.

V.

Den lilla festen lyckades förträffligt. Våra damer hade inrättat allt på ett utmärkt sätt. Små och stora pastejer, allt hvad vi medfört smakade utomordentligt. Vin fans i öfverföd. Maria Iwanowna fungerade som värdinna. Hon öfverträffade sig själf och drog försorg om, att alla blefvo belåtna. Musa Kondratiewna, hennes medhjelparinna, stod icke tillbaka för henne. De voro båda två i sina pelsar mera retande än någonsin. Fiskalen rörde sig hit och dit och var afundsjuk på Poklewskij, som öfverallt förekom honom.

Vi hade redan för längese'n lugnat oss och firade nu segern. Den lilla episoden af oro och förskräckelse bland vildarne lemnade icke något spår efter sig i vår sinnesstämning. Allt var slutadt, ordnadt och bragt till underdanighet, och vi hvilade nu alla på våra lagrar... Vi jublade och glömde snart allt.

Jag stod bredvid en härlig bucharisk matta, på hvilken våra älskvärda damer hade slagit sig ned i särdeles graciösa ställningar. Jag kunde icke vända mina ögon ifrån Maria Iwanownas små fötter. Sasiedatelen kunde icke förblifva lugnt sittande på sin plats och fiskalen smackade och grymtade af förnöjelse. Champagnen försatte oss i en förträfflig sinnesstämning och damerna voro därtill ännu mera förtjusande än vanligt. Deras ögon glänste, kinderna glödde. Den medförda orkestern, två fioler och en kontrabas, spelade förträffligt och för första gången sedan världens skapelse ljödo toner af Straussmelodier i denna jungfruliga skog.

Men jag stod där som förtrollad, utan att kunna vända mina blickar från de små fötterna.

— Studerar Ni anatomi? hviskade läkaren sarkastiskt till mig.

Jag rodnade och visste ej hvad jag skulle svara. Maria Iwanowna sträckte ännu mer ut sina små fötter. Fiskalen stötte mig i sidan — han frässade också.

— En vals, mine herrar, en vals!

Vi fattade våra damer och svängde omkring bland cederträdens stammar på den frusna, stenhårda jorden. Jag började glömma hela världen. Maria Iwanowna stödde sig mot min skuldra. Hennes andedräkt brände mitt ansigte. Hennes ögon sprutade eld. De härliga näsborrarna vidgade sig lätt, munnen var till hälften öppen. Jag tryckte henne allt närmare och närmare mig... Det var något i hela hennes väsen, som gaf mig mod och djärfhet. Jag hörde, huru hennes hjärta klappade. Ja, ja, ja... Vi ilade redan långt bort, så att hennes mans röst endast då och då nådde oss.

Men plötsligen...

Då tilldrog sig något egendomligt, oväntadt. Musiken stannade plötsligen; ett oförklarligt larm och tumult uppstod, och man förnam ropet: »Mine herrar! mine herrar!» och »skynda!» När vi skyndade tillbaka, sågo vi, att alla sprungo åt ett håll, allt hvad de förmådde. Hvarhän, hvad står på?... Den tjocke isprawniken pustade, och sasiedatelen svarade blott: »Skynda, skynda!» Damerna sprungo och ropade »ack, ack!» under det de höllo upp kapporna. Fiskalen bemödade sig att springa så, att han ständigt behöll de i hvita strumpor inhöljda vadorna i sigte. Det var en fullständig förvirring.

Under det vi sprungo, fingo vi klart för oss, hvad som stod på. Tre af de för våldsamhet arresterade och den gamle fanatikern Prow, hade lyckats lösgöra sig och fly i ett obehållt ögonblick. Tre försvunno, men den gamle skulle man ännu en gång kunna gripa. Han kunde icke hafva hunnit långt. Byn omgafs af små öppna platser, nästan skoglösa med undantag af några enstaka grupper af cederträ. På andra sidan om de öppna platserna vidtog den tjocka skogen, men på ena sidan gränsade den till en bergsklyfta, hvilken sträckte sig in bland en hel kedja af klippor och bergklintar, alla, liksom själfva bergsklyftan, beväxta med buskar och krypväxter. Flyktingarne valde just

denna väg för att ej behöfva passera den af vakter uppfyllda byn. Deras beräkning var riktig, — i bergsklyftan var det lätt att gömma sig, och på andra sidan klipporna vidtog den djupa skogen. De behöfde endast klättra fram ett par werst, gå öfver klipporna — och fördjupa sig i den tätta skogen, och sedan kunde man naturligtvis... »taga harar för dem!»...

Här gälde det att icke spara sina krafter.

Det var omöjligt att rida genom klyftan, och vi sprungo därför af alla krafter, så att vi på allvar blefvo trötta. Klyftor, klippor, stenflisor och småstenar betogo oss ömsider all lust att förfölja. Vi måste därtill klättra upp för en nästan lodrät klippvägg, emedan vi ej kunde finna någon omväg. Naturligtvis blefvo i synnerhet damerna trötta. Maria Iwanowna andades tungt; hon hängde fast vid min arm och kunde knappt stå på fötterna... Hon drog oss redan alla tillbaka...

— Där äro de! ljöd plötsligen en bekant röst... Hitåt, mina herrar!

Detta glada tillrop förjagade genast vår trötthet och fördubblade våra krafter. Vi blefvo med ens starka.

När vi arbetat oss ut ur busksnären sågo vi Poklewskijs strålande ansigte.

— Där, där, där! — ropade han med stark stämma, hoppade omkring af förtjusning och pekade med handen.

Alldeles framför oss, dit han pekade, syntes en gestalt. Men vi kunde ännu icke riktigt urskilja den.

— Jak Boga kocham! — utropade Poklewskij och slog sig för bröstet, då han märkte vårt tvifvel — Jak Boga kocham, det är han!

Vi skyndade till. Framför oss gick verkligen någon vacklande och stapplande... Men han gick och sprang icke, såsom man skulle tro. Den öfverhängande faran borde dock hafva ingjutit mod och krafter hos den tröttaste... Just detta afkyldde vår ifver och hejdade oss... Hvad var då på färde? Hvem kunde det vara?... Vi ropade »halt!»... men vandraren vände sig ej ens om.

— Nå, hvad sa' jag? frågade Proklewskij, då gestalten visade sig tydligare, sedan vi sprungit fram litet. Vi måste till hans oändliga glädje tillstå, att han hade rätt... Framför oss rörde sig verkligen Prow's gestalt. Men hvarför

gick han så makligt och lugnt och icke sprang?... Vi gjorde stora ögon af förvåning.

Poklewskij var nära att störta ned... Alldeles framför våra fötter låg en afgrund... Ett omätligt djup, omkring två famnar bredt, skilde vår klippa från den, på hvilken den gamle skred fram. Hans gåtlika likgiltighet fann sin förklaring.

Vår sak syntes förlorad.

VI.

— Undsluppen! skrek isprawniken andfådd och nästan gråtande, i det han sprang fram till randen.

— En skön dessert! — ropade sasiestatelen och slog sig i förtviflan på höfterna.

Damerna voro olustiga. Våra följeslagare stodo obeluttsamma här och där och väntade på våra befallningar. Endast Poklewskij sprang uppretad omkring och sökte efter en passage.

— Det finnes ingen! — ropade han förgrymmad. Skälmen har tagit vägen genom klyftan och klättrat upp därifrån. Vi måste gå en omväg.

Men att gå en omväg var det samma som att gå tillbaka. Att stiga ned i afgrunden från vår klippa och därifrån klättra upp på andra sidan var omöjligt, emedan stupningarne voro nästan lodräta.

Vi voro i förtviflan och visste icke hvad vi skulle företaga oss. Att gå tillbaka, när den gamle hade endast ett hundratal steg till skogen — syntes tokigt. Icke desto mindre skyndade sasiestatelen, fiskalen och manskapet tillbaka för att söka en omväg genom klyftan.

— Ah! gnisslade Poklewskij, i det han kastade sin keppi på marken och lade sig själf därpå.

Isprawniken stampade i jorden. Vi kunde icke få fram ett ord... Våra bekymmer voro förfärliga.

Till vår förvåning stannade gubben plötsligen och satte sig. Han var ögonskenligen mycket uppsakad och kände

sig därtill tydligen i säkerhet. Skogen var inpå honom, och hvem kunde följa honom i denna ändlösa, tjocka, ogenomträngliga skog, hvarest han utan tvifvel kände hvarje vrå? Men att intränga i den var dock icke så lätt t. o. m. för unga personer. Det fordrades stor skicklighet och vana att stiga ned för dessa halkiga, glatta klippafsatser. Den gamle visste det och satte sig därför att hämta krafter.

Han satt på en nästan otillgänglig ö, omfattande knäna med händerna och med nedsänkt hufvud, utan att ens se upp, liksom han ej alls bekymrat sig om oss. Man skulle icke kunna tro att det var en flykting, utan en vanlig vandrare, som hvilade ut efter sin vandring. Han såg ej ens upp. Isprawniken hotade honom med fingret, Poklewskij nedkallade hundra tusen d...r öfver honom och damerna yttrade högt sin onåd öfver hans fräckhet, men han syntes ingenting höra, ingenting se. Detta lugn, denna nästan hånande, föraktliga sorglöshet endast ökade vår förbittring. Vi kände nu, hvad hvarje jägare måste känna, när han skjutit bom på en fogel, och denna kretsar och kraxar öfver hans hufvud, under det han måste ladda om sin bössa.

Men plötsligen förändrade sig allt hastigt, och tycktes liksom besegla den gamles öde... Det inträffade någonting, som hvarken han eller vi väntat, ja som vi knappast tänkt oss. Under vår lätt begripliga upphetsning hade vi glömt att strategen och läkaren med manskap hade ridit ut från byn för att på den långa omvägen komma till skogen... Vi trodde icke våra öron, då vi i fjärran hörde hofslagen... Men det förgick knappt en half minut förrän strategens hvita häst syntes vid skogsranden.

Den gamle hörde hofslagen på samma gång som vi. Det förblef en hemlighet för oss, hvad han därvid kände, emedan vi ej noga kunde urskilja honom; men han vände sig lifligt om. Rakt fram, på andra sidan klippan, vid den gröna skogsranden, dit han så girigt längtade, hvarest alla hans förhoppningar koncentrerade sig, satt manskapet redan af för att stiga upp till honom på klippan.

Snabb som en yngling sprang flyktingen upp. Vi höllo andan... Hvad ämnade han göra?... Nu liknade han helt och hållet ett hetsadt vilddjur... Han blickade sig omkring åt alla sidor, liksom om han sökte en utväg, eller öfverlade. Så stod han der några sekunder villrådlig och obeslutsam, innan han fattade något beslut. Att gå framåt mot skogen

var omöjligt... Hvarthän alltså?... At vår sida till kunde han icke komma... På venstra sidan af klippan fans ingen nedgång... klippväggen var där nästan lodrät. Man kunde endast nedstiga på högra sidan, samma väg som han själf tagit vid sitt uppklätrande från afgrunden. Till baka alltså. Lika lugnt, afmått, långsamt och tungt gick han åt det hållet. Förtvifvan intog oss åter... Otåligt uppmanade vi straten och hans folk att skynda, men de voro ännu långt borta och hade svårt att klättra upp för klippan. Inför våra ögon ramlade alla våra återuppvaknande förhoppningar. — Den gamle undkom... Vi kände att han var förlorad för oss, om han glede ned i afgrunden. Han skulle lätt kunna gömma sig där eller till och med på någon okänd stig uppnå skogen, emedan han kände alla stigar, vägar och gömslen. Han närmade sig redan randen. Poklewskij ref sig i håret, Maria Iwanowna tryckte krampaktigt min arm. Ännu en sekund, — och han sträckte ned den högra foten och började nedstiga, stödjande handen mot en sten... Vi hörde småstenarne rassla...

Det var intet tvifvel, han skulle undkomma!...

Men plötsligen syntes han rygga tillbaka... Han skakade i hela kroppen och stannade blek, som slagen af åskan... Högra benet höll han fortfarande utsträckt och handen stödde han mot stenen, men han rörde sig icke. Han tycktes uppmärksamt betrakta någonting... Men hvad?...

Ännu ett ögonblick... och vi fingo en förklaring därpå... I afgrunden rörde sig svarta punkter; — där skyndade sasiedatelen, fiskalen och manskapet, som förut skyndat på omvägar till klyftan, framåt. Våra hjärtan klappade åter... Vi kunde endast utstöta oartikulerade ljud. Man kände att saken redan närmade sig sitt slut.

Den gamle insåg det själf, liksom vi. Några ögonblick blef han stående orörlig, obeslutsam, liksom för att öfverlägga, men därpå reste han sig hastigt. Han utsträckte sig till hela sin längd och såg ut som en jätte. Han böjde ned hufvudet, liksom för att blicka ned i afgrunden. Vinden delade hans långa skägg i två delar.

— Skynda Er! skynda! ropade vi och viftade med näsdukarne.

Den gamle stod ännu lika orörlig. Han insåg, att spelet var slut, han hade icke mera någon utväg, han skulle blifva gripen. På tre sidor omgäfvos honom de våra, och

på den fjerde sidan, till venster — en klyfta, en nästan säker död... Skulle det vara möjligt att han skulle försöka den utvägen?... Ja, han vände sig verkligen dit!...

— Du undkommer icke! ropade isprawniken skratande. Men han vände sig icke ens om. Han gick rakt fram, lika afmätt, lugnt och tungt som förut, utan att gifva akt på våra tillrop. Men då han kommit fram till randen och kastat en blick nedåt, stannade han plötsligen.

Den gamle tog ett steg tillbaka och såg sig om åt alla sidor. I vester strålade solens rödglödande klot; hon värmede icke mera, men hon färgade molnen, skogen, klipporna och honom purpurrod... hans långa, hvita skägg syntes nästan rosenfärgadt. Några sekunder såg gubben mot solen, men med ens vände han sig mot öster, korsade sig allvarsamt en, två, tre gånger, hvarje gång med en bugning. Under den rådande stillheten förnam man redan tydligt de från skogen uppklättrandes steg. Den gamle stod där allt jemt lika orörlig och lyssnande; det såg nästan ut som om han bad. Han tycktes ganska lugnt invänta sina förföljare... Men hvad kunde han väl tänka göra?...

Man klättrade redan upp på klippan... Den gamle störtade sig raskt till marken.

Med sina långa, magra händer grep han om grenarne på de talrikt växande småväxterna och gled ned i afgrunden... Han hängde fast med händerna och började med den högra foten söka ett utsprång i klippväggen. Han fann ett och började därpå röra på den venstra foten. Efter några ögonblick fick äfven denna fot fäste. Då släppte den gamle sitt tag med den venstra handen och höll sig fortfarande kvar i grenarne med den högra. Stödjande sig mot en sten gled han längre ned och sökte med fötterna efter ett nytt fotfäste. Vi sågo huru hans fötter krampaktigt rörde sig... Han gungade helt och hållet, blott en hvit punkt, — den hand, med hvilken han höll sig fast, förblef orörlig...

Men plötsligen försvann den, och innan damerna hunno skrika till, förnummo vi ett doft ljud vid klippans fot.

— Nå, hur är det?! — ropade Maria Iwanowna till läkaren, när denne hunnit upp på klippan och lutade sig fram öfver stället.

— En kot-t-le-tt!...

Läkaren skämtade som vanligt, men han hade rätt. Den gamle Prow hade krossat sig i fallet.

VII.

Jag erhöill befordran och afreste till en grannprovins. Först efter tre år lyckades det mig att få besöka det gamla stället och den upptäckta byn. Den hade redan fått namn. Den kallades »Tajeschnaja» (skogs- eller guldsökarebyn). I den tjocka skogen hade en väg uthuggits och öfver de sum-piga ställena hade broar slagits. Öfverhufvud hade allt förändrat sig till det bästa, ända till oigenkänlighet... Allt var nytt. Då jag for in i byn, nådde harmonikans muntra toner mitt öra. Rundt omkring gick det muntert till, — man sjöng och spelade. I stället för de förra grofva linnekläderna buro kvinnorna nu glänsande »Kumatsch»* och brokiga, blommiga tyger. Mest slog mig ett vackert, nytt hus med en liten balkong, på hvilken glänste en klar skylt med ordet »Värdshus». I dörren stod Poklewskij och nickade gladt mot mig.

— Hur står det till?

— Tackar, bra! svarade han muntert. — Kom till mig på ett parti kort!

Jag lofvade naturligtvis komma. Därpå skyndade jag till församlingssalen, hvarest doktorn redan väntade mig... Gatan var mycket liflig. Kvinnor och flickor knackade nöter och skrattade skalkaktigt... Småpojkarne sågo muntra och glada ut i sina helröda ryska lanneskjortor... Här och där ljöd harmonikans muntra toner.

»Skänk i mig ett glas vin, och gärna

Tre strupar afskär jag!

Lustigt och lätt

Hej! — lustigt och lätt!»

trallade en mycket behaglig tenor.

* Buchariskt rödt bomullstyg.

Boken om pangermanismen.

Af

Ola Hansson.

I.

Medan under de senaste årtiondena England och Italien gjort epok i världskulturens historia vetenskapligt, Frankrike, Ryssland och Skandinavien vittert, har Tyskland hållit siesta. På samma gång som det med blodstänkt jernhand grep Europas politiska roder, släppte det taget såsom den andliga utvecklingens herre. Det frambragte ingen revolutionerande forskare i stort som Darwin eller Lombroso, ingen förstarangsdiktare som Zola eller Tolstoi, Ibsen eller Strindberg. Det kunde synas, som om den store anden i Germanien vore död, död under uniform och disciplin.

Först i de allra sista tiderna har detta letargiskt utseende tillstånd röjt sin art: det var stålfjedern, som hölls sammanpressad under ett omåttligt tryck men som bara väntade på den fria dagen för att spänstigt springa upp igen. Det har rört sig ett intensivt, blodfullt, skummande lif i den skenbart så döda massan, och i den dag som är synes det stora landet färdigt att andligt utföra den funktion, hvilken anvisas det af dess geografiska läge, nemligen såsom Europas hjerta.

Det torde väl numera kunna anses för afgjort, att Tyskland i *Friedrich Nietzsche* frambragt det kommande seklets man, framtidskulturens Messias. Han är mähända den främste stilisten i sitt språk, ett fenomen dubbelt märkvärdigt bland en nation, hvare af tusen personer alla kunna skriva goda vers men ingen god prosa. Han är som diktare den geniala kontrasten till den vittra ande, som beherskar hela samtiden, alla yrkesbröder i alla land: en mystisk lyriker, en subjektiv idealist, en Dionyssosalig siare, en profet i gammaltestamentlig stil. Han är på moralens om-

råde, icke skeptiker, icke indifferent, icke nihilist, utan en positiv förkunnare, omflyttare, upp och nedvändare, nybildare, värdedanare, sättande sin stolta barm mot en under tvåtusen år petrificerad värdsättningskodex, en Napoleon inom den andliga världsordningen, den nye, förnämne, starke Hamlet, som icke blott vet sig vara utsedd till att vända den skeftvridna tiden rätt igen utan som tillika vet sig ega kraft dertill. Han är i allt — som stilist, som skald, som moralgenealog — att förlikna vid en af dessa stormdagar tidigt på året, då himlen och jorden sopas rena, på årets lördagsafton, till vårens söndag, då solvärmen skall göra den jungfruliga jorden lefvande.

Det nya literära Tyskland arbetar sedan ett par år på att framdrifva en tysk vitterhet — enkannerligen dramatisk — i den franska naturalismens liknelse. Berlin är alldeles särskildt hufvudsätet för denna rörelse; helt naturligt för öfrigt, då den preussiska erkenkykterheten torde vara det enda befyndade elementet i den tyska anden till Galliens objektiva nutidsdiktning. En »Freie Bühne» har upprättats, tidskrifter grundats, en oförtruten propaganda satts i gång inom dagspressen. Lärde literaturidkare, såsom d:r Brahm och d:r Schlenther ha ställt sig i spetsen; unge, dugande krafter ha sällat sig till den nya riktningen och vuxit fram under densamma, en kritiker af rang som Herman Bahr, en dramatiker af rang som Gerhart Hauptmann. I sin hittillsvarande ensidiga, inskränkta, slafviskt och mekaniskt imiterande form har denna objektiva naturalism säkerligen ingen framtid: det är en gallisk blomma, omsatt i tysk jordmån, och det torde näppeligen vara ur den markiska sanden som den nygermaniska diktningen kommer att framväxa. Man kan icke ens förutspå denna importerade och något artificiellt uppdrifna naturalism så pass mycket trefnad som hemma i Skandinavien, hvarest stora snillen omstöpte den i personlighetens form; den blir en förskola, ett genomgångsstadium i ännu högre grad än hos oss. Man drager i fält under Ibsens namn; men uridealet och högsta principen härstamma i sista hand från Frankrike.

Mellan dessa begge poler i det nutida Tysklands kulturlif finnes ingen öfvergång, ingen förmedling. Nietzsche existerar icke för Ung-Tyskland, — eller har åtminstone icke gjort det ända intill allra sista tiden, liksom öfver hufvud taget hans verksamhet, såsom fordom en gång Schopenhauers, lemnats alldeles opåaktad i hans eget hemland. Icke heller kan den närmaste kulturutvecklingen anknyta sig omedelbart till någondera såsom vid en utgångspunkt: Nietzsche är som en hafsfågel öfver de

kommande århundradenas ocean samt tillhör menskligheten i gemen, och den tyska skönliterära naturalismen eger icke den oundgängligaste bland betingelserna för att kunna afsätta en nationel odling: nemligen att ha framvuxit organiskt ur hemjorden. Denna roll tillfaller ett enskildt, ännu helt isolerat stående arbete: »*Rembrandt als Erzieher. Von einem Deutschen*», hvilket utkom i våras, af anonym, hittills okänd författare och som under loppet af några månader utgått i tio upplagor, utan att ega en enda af de godtköpssegenskaper, hvilka annars ensamma äro i stånd att i Tyskland förskaffa en bok en sådan success. Denna bok är den moderna tyskhetens och pangermanismens höga visa.

II.

»Det har efter hand blifvit en offentlig hemlighet, att det tyska folkets andliga lif för närvarande befinner sig i ett tillstånd af långsamt, somliga mena till och med hastigt förfall. Vetenskapen smulas genomgående i specialism; på tänkandets såväl som på den sköna litteraturens område fattas epokgörande individualiteter; den bildande konsten, om än företrädd af betydande mästare, saknar dock monumentalitet och dermed sin bästa verkan, musiker äro sällsynta, musikanter tallösa. Arkitekturen är den bildande konstens axel, liksom filosofien axeln för allt vetenskapligt tänkande; för ögonblicket fins det emellertid hvarken en tysk arkitektur eller en tysk filosofi. Den nutida konstfliten har på sin stilistiska hetsjagt genomproberat alla tider och folk men har det oaktadt eller just därför icke ernått en egen stil. Utan fråga uttalar sig i allt detta det innevarande århundradets demokratiserande, nivellerande, atomiserande ande. Tillika är samtidens hela bildning en historisk alexandrinsk bakåt rigtad; hon lägger vida mindre an på att skapa nya värden än att registrera de gamla. Och dermed är öfver hufvud taget den svaga sidan hos vår moderna bildning angifven: hon är vetenskaplig och vill vara vetenskaplig; men ju vetenskapligare hon är, dess sterilare blir hon.»

Dessa bokens inledningsord innehålla dess grundtanke, dess ledmotiv, dess program. Författarens utveckling af dessa vill jag söka meddela i möjligast sammanträngda form.

Den tyska nationen lever för närvarande i ett vetenskapligt stadium; hvad det gäller för henne är att arbeta sig fram till ett annat, följande, högre, till ett konstens stadium. Den drifvande grund- och ur-kraften i allt tyskdöme heter: individualism; då individualismen är roten till all konst, är den tyska nationen

genom sin innersta och väsentligaste egendomlighet kallad att i lif representera konsten. Till den ändan måste den utvälja sig historiska ideal, efter hvilka den kan bilda sig. En full levande gestalt, som folket har för sina ögon, betyder nemligen hundra gånger mera än ett slagord, än en teori, — men, not measures. Sådana andens heroer ur ett folks anor skola städse uppställas såsom lysande fälttecken, kring hvilka skaran af stridande, sträfvan, allvarligt viljande kunna samla sig. De skola vara mönster; men icke för kännare utan för kunnare; icke en kost för finmakare utan en sådan för folkets kärna. Hvarje särskild tid erfordrar naturligtvis en särskild sådan hjertebild att blicka upp till; vid urvalet af denna är tidsbehovet och den andliga tidsströmningen allena bestämmande; vid hvarje särskildt tillfälle måste den heros ur folkets historia utväljas, hvilken utgör den fylligaste företrädaren af dem bland dess egenskaper, som äro bestämda att i den närvarande och närmast följande tiden stiga till ytan. Då det nu handlar sig om en gryende konstperiod för Tyskland, äro följaktligen de ledande andarne, de historiska ideal, hvilka kunna vara bestämmande för en sådan, att söka bland folkets konstnärliga anor. Och då tyskarna utgöra det företrädesvis individuella folket, kan på det konstnärliga området blott den mest individuella af dess konstnärer tjena såsom andlig vägvisare. Men den mest individuella af alla tyske konstnärer är Rembrandt. Han är därför det behöfliga historiska idealet för den närmaste tiden; han är sitt folks uppfostrare för den närmaste tiden; han är den fasta punkt, kring hvilken nya framtidsrika bildningar kunna och böra aflagra sig.

Att Rembrandt är så individuel, kommer åter deraf, att han är så folktypisk. Det egentliga värdet i all konst ligger i det typiska, nationella lokala, personliga; ju klarare detta inses och ju starkare det betonas, dess bättre för konstens utveckling. Rembrandt var icke blott som menniska utan äfven i sin konstnärliga alstring en äkta holländare. Stark personlighet framväxer endast ur stark stamkänsla och denna endast ur stark folk känsla. Den äkta konstnären kan icke vara nog lokal. En sund och frodig utveckling af det tyska konstlivet är blott då att förvänta, när konsten särskiljer sig i möjligast många och i deras egenart möjligast skarpt utpräglade geografiska, landskapliga, lokala konstskolor. Här är decentralisation, icke centralisation erfordrerlig; konsten tarvar spriddt, icke samladt ljus: under brännlasen kan intet växa. Af Rembrandt kan den tyska konsten äfven lära på nytt igen det samband med folket, med medelklassen, hvilket hon till följd af

sitt kostymliebhaberi och sitt archaiserande förlorat. Ju mindre en konstnär i sitt yttre skiljer sig från sina medborgare, dess bättre för honom; att betrakta honom såsom ett slags intressant vagabond, såsom bohème, är fransk icke tysk uppfattning; icke den moderna artisten med sin manierade sammetsjacka, utan Walther von der Vogelweide med svärdet vid sidan, Peter Vischer i förskinn och Rembrandt i arbetsblus äro de äkta konstnärstyperna. »Egensjäl, stamsjäl, folksjäl sammanträffa och stegra hvarandra ömsesidigt hos denna man; själstreenighet är det som gör honom så stark. Han är Rembrandt, han är holländare, är tysk.»

Själ betyder mycket i ett konstverk, men det betyder icke allt. Liksom menniskan består af ande och kropp, kött och ben, knotor och märg, delar sig ock all konstalstring i tvenne bestämmande faktorer: själ och stil. Att ha individualitet vill säga att ha själ; att ha en helgjuten individualitet vill säga att ha stil. Stil är helgjuten andlig karaktär, som röjer sig sinligt; och den utvecklar sig på samma sätt som och i anslutning till individualiteten, i massornas uppåtstigande afsatsbildning: en stams stil sammanfattar flere personers, ett folks flere stammars, en tids flere folks. Stil är icke en drägt, som man lägger af och påtager; den kan utveckla sig allenast ur personligheten och ur det djupaste innersta groämnet i ett folks personlighet, sådant som detta t. ex. hos Rembrandt träder i dagen. Århundradets stora fråga inom konstens område lyder: huru ernå en ny stil? Svaret är: nya andliga strömningar, framgående ur folksjärens djup, skola genom nya sinliga former, som naturligt ansluta sig kring dem, finna sitt handgripliga uttryck. Renässans och gotik, rococo och japaneseri hvirfla om hvarandra i Tyskland; af en tysk stil fins intet att se. All verklig kultur är sammansatt af medfödd och förvärfvad bildning; blott den kultur kan kallas äkta, i hvilken den medfödda bildningen visar sig den förvärfvade öfverlägsen och ställer densamma helt och hållet i sin tjänst. En kultur, som icke eger sin afgörande tyngdpunkt i sig sjelf, är falsk: en sådan falsk kultur är den nuvarande tyska.

All konst är enligt sin natur aristokratisk, liksom all vetenskap plebejisk. Den lärde, han må äfven vara en dugtig sådan, är en andlig parveny; den äkta konstnären är det aldrig; till lärd kan man utbilda sig, till konstnär måste man födas. Poeta nascitur. Derfor står konstnären folkets hjerta vida närmare än den lärde; därför förmår han äfven att såsom uppfostrare inverka på nationen vida mer än den lärde. Deri röjer sig den konstnärliga bildningens öfverlägsenhet öfver den lärda. Allt

aristokratiskt är medfödt; därför kan det gifvas en kroppens, en andens, en sedlighetens aristokrati; en kunskaps- eller en penningaristokrati deremot är en orimlighet, må man än aldrig så mycket tala om en sådan. Kunskaper och penningar kunna förvärfvas, äro yttre häfvor samt fördenskull af demokratisk natur; dem kan hvar och en förskaffa sig. Kroppsliga, andliga, sedliga förmögenheter åter äro medfödda och därför aristokratiska; den som icke har dem af naturen, blir dem utan. För människan ligger hennes tillvaros tyngdpunkt der, hvarest hennes medfödda, nedärfda egenskaper ligga; denna uppfattning står darwinismen mycket nära; det dagliga lifvets enklaste erfarenhetsrön sammanträffa härutinnan med vetenskapens sista uppslag för att bekräfta denna grundsats. Det är en aristokratisk grundsats. Just härpå, på det medföddas öfverlägsenhet öfver det förvärfvade, beror aristokratismens naturliga och obestriddliga öfverlägsenhet öfver demokratismen. Det moderna sträfvandet att göra konsten vetenskaplig innefattar sålunda icke endast ett tankefel; det leder till att förpöbla henne; sammansmältningen emellan konst och vetenskap, det mest aristokratiska och det mest demokratiska, är naturvidrig och outförbar. Rembrandt är den mest aristokratiska af alla germaniska målare, liksom Hamlet är den förnämaste typ, som någonsin skapats af germanisk ande. Derfor är han äfven i detta väsentliga hänseende eldpelaren, som visar vägen ut ur den nuvarande tyska mäng- och obildningens öken. »Föredömen verka; måhända får tyskens nu så rök- och krutsvärtade anlete än en gång en smula frisk och fin färg från Rembrandt, den nederländske färgkonstnären. Fortinbras' fasta steg och jublande segerfanfarer hafva politiskt grundat det tyska riket; det är på tiden att äfven något af Hamlets fina och betänksamma och förnämt dämpade väsen gör sig gällande deri.»

Den centrala och organiska kräfts-kadan hos den samtida tyska vetenskapen, fortsätter författaren, består deri, att den helt och hållet mist känslan af de enskilda naturliga och mänskliga företeelsernas direkta samband med det stora och enhetligt utstrålade verldsalltet. Tänkande konstnärer fodrar man sedan länge, på sista tiden till och med »tänkande tjänstflickor»; skulle man icke ha lof att fordra tänkande lärde? De andliga individualiteterna söndersmulas i specialismens stora kvarn, och nummerna träda i deras ställe. Så inom naturvetenskapen: forskarens öga är i så hög och uteslutande grad riktadt på det lilla, att det förlorat den vida verldblicken. Man må iakttaga mikroskopiskt, men derunder icke glömma att tänka makroskopiskt. Den

moderna naturvetenskapen skall icke uppgifva sin induktiva metod; men den skall icke betrakta de resultat, hvilka vinnas genom denna, såsom mål utan såsom blott och bart det material, hvarmed den filosofiska konstnären opererar vid skapandet af en enhetlig verldsbyggnad. Sammalunda inom historieskrifningen. Objektivitetens vatten är godt; men subjektivitetens vin får icke heller fattas; båda tillsammans gifva först den rätta blandningen. Att katalogisera, inventarisera, registrera är emellanåt nödvändigt; men så snart det öfverväger i en kultur, dör denna. Intuitionen är icke blott gänelig utan oundärlig för den högsta vetenskapliga produktionen; men intuitionen är ett mystiskt element; och det vore bra, om man mera än hittills skett betonade och utsträckt detta mystiska element i vetenskapen. Mysticismen är den dunkla botten, som förvandlar vetenskapen i konst. Det är icke värdt att låta sig skrämra af detta ord; *mysticism är barnasinne, riktadt på verldsalltet*; och hvad specialismen åtskilt, kan den åter förena. Just en sådan förening af det omedvetna med det medvetna i den menliga anden, alltså en objektivitet af jaget och en subjektivitet af världen kan gifva honom kunskapens sjumilastöflar. Liksom skolastikerna voro de fiendliga och mystikerna de vänskapliga föregångarna till reformationen, utgöra i våra dagar specialisterna de fiendliga och de sporadiskt uppträdande mystiska sträfvandena de vänskapliga föregångarna till den stundande reformen af det tyska kulturlifvet. Till dem hör den vetenskapliga behandlingen af de personliga, individuella intrycken, vidare hypnotismen, frenologien, fysiognomiken, äfven den förring i nutidens andliga lif som framställes af spiritismen — »det är icke första gången i historien att andarne föregingo anden», —, vidare djurpsykologien samt undersökningen af det, som man nödfällsvis tilldelat namnet instinkt. Goethe representerade med sin subjektiva färglära en lika hög grad af vetenskaplig sanning som Newton med sin objektiva. Den objektiva akustiken har fått sin utbildning af Helmholtz; det gäller nu att egna sig åt den subjektiva. Liksom den subjektiva färgläran sammanfattar och tolkar ögats intryck, skall den subjektiva ljudläran sammanfatta och tolka örats intryck. Och mellan dessa båda inbördes polar-motsatta områden af sinnesverksamhet — öga och öra, färg och form — rör sig ännu en värld af sinnesintryck, hvilka endast delvis är kända och som skulle kunna gifva mer än en vetenskaplig Kolumbus fullt upp att göra. Arten af de konstnärligt produktiva krafterna hos människan är likaledes en terra incognita. Vetenskapen måste gå på vidden och på djupet, bli uni-

versel och individuel, gifva synteser och förmåla sig med konsten. »En tektonisk byggnad af naturvetenskapen, en etisk uppfattning af historien, ett nationelt handhafvande af kritiken, en subjektiv utformning af vetandet om människan och ett filosofiskt tillgodogörande af vetandet om världen — alla dessa faktorer måste samverka, för att gifva den tyska vetenskapen ett nytt anlete och en ny historia; för att individualisera henne.»

Den samtida tyska vetenskapen är i allt en motsats till detta ideal. Det tyska »universitetet» hör äfvenledes till de ting, hvilka med tiden förvandlats till sin egen fullständiga motsats; egentligen borde en dylik anstalt heta »specialitet»; ty den innehåller blott specialister, hvardera företrädd af en professor; och hundra specialister göra intet universitet, lika litet som hundra grå hästar göra en skimmel. Professorn är den tyska nationalsjukan; den nuvarande tyska ungdomsuppfostran är ett slags sannskyldigt bethlehemitiskt barnamord. Och liksom det icke fins någon personlighet, som är den äkta konstnären mera grundolik och väsensmotsatt än den äkta professorn, så fins det ingen större kontrast än den emellan den nye typiske Berlinerprofessorn och den gamle typiske nederländske målaren, — homunculus vid sin retort och den skapande människan gent emot världen. Katederspecialisten och konstuniversalisten.

Denna förvridna och sterila nutidsvetenskap har sitt hufvudsäte i Berlin; den har i naturlig anslutning till Berlineranden fått sin prägnantaste gestalt. Det fins — och har alltid funnits — ett specielt Berlinerkyne och en speciel Berlinerbildning. Denna senare är en bildning på rent vetenskaplig eller rättare på rent förståndsmässig basis. Den är en bildning, i hvilken känslan ingen plats har, i hvilken hjertat förstummas och som därför aldrig kan varda folklig. Dess typiska representanter äro Fredrik den store och Rahel, Nicolai och Dubois-Reymond. Berlin är sedan gammalt rationalismens hufvudsäte. Ett negativt drag, en viss andlig tomhet är det öfvervägande elementet i Berlinerkaraktären. Ingenting har, i alla tider, varit så sällsynt i Berlin som en sund och naturlig genialitet; det lutade ständigt på det konstnärliga området till två extremer: nykterhet och öfverspändhet; det svängde mellan Nicolai och Hoffmann. Genomsnittsberlinaren känner bara två ting: geschäftet och förlustelsen; men i dessa båda riken rör konsten sig icke. Den preussiska kulturen är i sjelfva verket intet annat än en utvidgad Berlinerbildning; den saknar framför allt tvegehanda: äkta filosofi och äkta folklighet; den tänker icke och den känner icke.

Det handlar sig för ögonblicket om att anvisa Berlineranden dess rätta plats inom den samfälda tyska utvecklingen. Berlin är vordet Tysklands politiska hufvudstad; det är icke önskvärdt, att det tillika blefve dess andliga hufvudstad. Preussen har skänkt bägaren, men Tyskland må fylla den med vinet. Berlin efterhärmas nu i andliga ting Tyskland rundt; men det är en oförtjent hegemoni, som kan få svåra följder. Först och främst är inom konsten, der allt kommer an på det personliga och lokala, en dylik centralisation och hypnotisering af hela det andliga lifvet på en punkt, liktydig med undergång. Dernäst är arten af Berlineranden hinderlig för uppkomsten af en tysk nationel kultur. Tyskland kan icke undvara den preussiska ryggraden i statskroppen; men det fria bruket af sina lemmar för det andliga lifvet måste det behålla. »Ingen bildning har mer schablon än den berlinska; ingen konstnär har mindre schablon än Rembrandt. Kant, Herder, Goethe, Schiller, Humboldt, Cornelius, Bismarck, alla gravitera hän emot honom; och han sjelf återigen graviterar hän emot det tyska folkets urkraft, individualismen; detta planetsystem af andliga krafter får icke rubbas. Berlin, Preussen, Tyskland har att inordna sig deri.

Till denna individualisering af konsten och vetenskapen bör en sådan af politiken sälla sig.

Det första villkoret för uppkomsten af Tysklands väntade nya æra, konstæran, är danandet af nya människor, tyska människor i grekisk och holländsk mening. Den som vill höja den tyska konsten måste först höja det tyska folkdömet; denna lyftning af den tyska folkkaraktären kan endast bestå i ett fördjupande af densamma; och detta måste först försiggå i politiskt hänseende; och Preussen såsom politiskt ledande tillfaller denna uppgift.

Preussen är en gränsstat, i hvilken tyskt och främmande blanda sig med hvarandra, en tysk koloni på slavisk mark. Tecknen äro ännu den dag i dag är tydliga: den invandrade preussiska småadeln af tysk härstamning och det infödda preussiska småborgarståndet af främmande blod stå fiendtligt, i många hänseenden oförsonligt emot hvarandra, och ingen större kontrast kan tänkas än den emellan den höge magre blonde officeren och den undersätsige rörlige mörkhårige genomsnittsberlinaren. I det politiska lifvet framträder denna blodsmotsättning såsom Bismarck kontra »framstegspartiet». Hvad det kommer an på för Preussen såsom ledaren af Tysklands politiska och andliga reform, det är att det tyska elementet så mycket som möjligt förstärkes, det otyska så mycket som möjligt försvagas. »Preussen bör germa-

niseras». Man måste uppbåda, utspela provinserna mot hufvudstaden. Tyngdpunkten för Tysklands inre politik måste förläggas dit, hvarest den tyska folkkaraktärens tyngdpunkt ligger: emellan Rhen och Elbe, — bli venster-elbisk.

Nedertyskland är ett bondeland; Preussen är, såsom hvarje koloni och militärstat, en bondestat. Bondeande är hemlandsande; jordandarne behålla alltid och öfverallt, i politiken icke mindre än i det andliga lifvet, rätten och sista ordet. En förbondning (»Verbauerung») af Preussen är fördenskull i mer än ett afseende önskelig. Bonden är socialt sedt ett aristokratiskt fenomen: den äkta bonden sitter som patriark och kung på sin gård; han representerar liksom konstnären stamblodet, urjorden, individualiteten; bonden och konstnären äro tvillingsföreteelser, hvilka stå och falla med hvarandra. Bondedömet i Preussen måste stärkas gent emot de fluktuerande och destruktiva tendenserna hos storstadsmassorna. Det allena skulle kunna binda den nya, sig utvecklande kulturen fast vid modern jorden. Den äkta konsten tarfvar fast och lugn vård; en sådan kan endast der komma henne till del, hvarest fasta och lugna sociala förhållanden råda, d. v. s. hvarest grundegendom förefinnes; börsspekulanten, som i dag är tiggare och i morgon millionär eller omvänt, blir aldrig en konstens stödjepelare. En dylik förskjutning och ett dylikt fördjupande af preusserdömet hän emot det tyska, det nedertyska, skulle kunna bilda den outhärliga solida underbyggnaden för en fortgående utveckling af de allmänna andliga tillstånden i Tyskland; när den sammanfogande bondearten förbunde sig med den upplösande moderna bildningen, kunde måhända en nybildning, ett visst förändligadt bondedöme framgå, hvilket tillfredsstälde alla anspråk på ett finare nationelt lif.

Till Preussens förbondning måste en förhållning (»Verholländerung») ansluta sig. Holländarens sunda liberalism bildar motsvarigheten till nedertyskens sunda konservatism. Holländarne ha i århundraden häfdat Europas politiska och religiösa frihet; de ha afgjordt i stat, konst och handel hittills verkat mer än någon annan tysk stam; allt, emedan de riktigt tydde frihetens begrepp såsom ett häfdande af afrundad folkegendomlighet, folklig personlighet, personlig öfvertygelse. Tyskland borde hellre lära frisinne af sina holländske stamfränder än af det rasfrämmande Gallien; den holländske frisintheten är af äldre historiskt datum än den franska; den är dessutom helt individuel, medan den andre är en blott och bar doktrin. Det preussiska väsendets hårdhet borde mildras genom det nederländska väsendets

mjukhet; liksom det ena kan vara stelt, kan det andra vara formlost; midt emellan begge skulle ligga: tyskens elastiska väsen.

De politiska skensanningarna af år 1789 ha sedermera föråldrats; i deras ställe torde träda de politiska realsanningarna af år X; efter likhetens princip afsatsbildningens. Den fransk-politiska anden är stadd i nedgående, den tysk-politiska i uppgående. Förbättringen i de tyska förhållandena kan endast nås derigenom, att man vänder tillbaka till å ena sidan folket i dess bästa gestalt, å den andra den enskilda personligheten i dess bästa gestalt. Genom förbändningen skall Preussens andliga horisont fördjupas, genom dess förhållning skall den utvidgas. Rörelsen 1848 hade sin andliga tyngdpunkt i Sydtyskland; den var deri en filial från Frankrike; nu har hegemonien öfvergått till Nordtyskland; detta skulle varda en koloni från Holland. Ända ifrån sin upprinnelse och intill den dag som är har Preussen tillvuxit mot vester; en fortgående politisk och andlig anslutning af den preussiska och tyska staten till de nedertyska stammerna icke stats-kamraterna på båda sidor om Nordsjön är dermed angifven såsom naturlig följd. Hela detta område, som bebos af de nordvestgermaniska stammarna samt sträcker sig öfver marskland, ärar och halföar, är ju ett slags Holland i stort. Den nuvarande tyska politiken är en blodsfrändskapets politik; den sträcker sig hufvudsakligen öfver Tysklands inre stammar; den skulle nu äfven sträcka sig ut öfver dess yttre stammar. Här ligger dess krafts reservfond. Den amfibiska delen af Tyskland, sjöstammarna, skulle så mycket som möjligt indragas inom spåren af dess konstnärliga intressen. De kunna blifva sitt moderlands andliga frigörare; deras beslägtade och dock främmande bildning är en lämplig motvigt emot den tryckande last af andlig tradition, under hvilken tyskarne för närvarande sucka. Germania har att samla alla sina barn omkring sig; det är den bästa stats- och andes-politiken; det är en familjpolitik. Amsterdam, London, Hamburg, Köpenhamn, Stockholm äro de väldiga elementen i ett elektriskt batteri, hvilkas ström äfven här uppstår genom kontakten mellan fuktigt och torrt, mellan land och sjö, och medels hvilken den tyska anden, om han på allvar vill, kan sätta världen i rörelse.

Rembrandt blef hvad han var genom Holland; genom honom, uppfattad såsom nationel mönstertyp, kan Preussen blifva, hvad Holland var: den fruktbara marken för en fri och äkta konstnärlig andlig utveckling. Rembrandt, som är helt rytm,

kan tjena den preussiska staten, som är helt symmetri, som motbild och motvigt: han kan luckra den invärtes alltför stelnade organismen, icke för att försvaga den utan för att stärka den. Ur den hårda och symmetriska kroppen utvecklar sig den mjuka och rytmiska blomman.

III.

Boken har många fel och underligheter, hvilka dock alla ligga på ytan, medan de lemna kärnan frisk. Af denna grund äro de äfven lätta att upptäcka. Först och främst är sjelfva grundtanken stötande pedantiskt tillämpad; den eviga refrängen om Rembrandt såsom det allena saliggörande mönstret tröttar och verkar parodiskt. För att få det hela att passa i stycke samman gör författaren ansträngningar, genom hvilka han intet annat uppnår än att stå med ett triumferande ansigte och två tomma händer, hvilka komiskt kontrastera det ena emot de andra. T. ex.: han vill med alla möjliga medel och exempel påvisa, hurusom hans hjelte är den absolut enastående representanten för individualismen; och han skrifver: »Men äfven i hans förnamn (som han tog till efternamn) 'Rembrandt' ligger redan en alldeles säregen fläkt af det individuella; hvem har någonsin hetat Rembrandt utom Rembrandt sjelf? Hans namn är unikt, som hans konst.» Och deraf tager sig författaren anledning påpeka, hurusom icke blott ande och kropp, utan äfven namn och sak stå i en viss hemlig obestridlig förbindelse med hvarandra! Hans symbolism kan vara otroligt platt, sökt, rent af parodisk: vid påpekandet af, att »blod och jern» ha grundat det nya tyska riket, tillfogar han upplysande, att äfven det menskliga blodet innehåller icke blott jern utan äfven, enligt de nyaste kemiska undersökningarna, guld, samt uppställer på denna grund en stor profetia om detta nya tyska rike, som har en sådan liflofvande parallel. Och liksom hans tänkande sålunda slår öfver i gymnastik och de mest hypersofistiska härklyfverier och spetsfundigheter, urartar hans egendomligt markerade och verkningsfulla språk alltsomoftast i det meningslösaste ordspel.

Arbetet har äfven sina alldeles särskilda förtjenster, hvilka ligga vid sidan af dem, som annars konstituera dess bärande bas. Språket är absolut enastående i sin art; det eger en djup, klar malmklang, monoton men stärkande. Man läser denna passus öfver individualismen: »Naturliga och konstgjorda viner kunna kemiskt alls icke särskiljas; hvad som dock skarpt åtskiljer dem,

är närvaron eller frånvaron af aroman, af blomman; detta begrepp är för den hittillsvarande vetenskapen icke fattbart; och dock är det allena detta, hvarpå det härvidlag kommer an. Individualism är lifvets »blomma». En bildning kan vara objektivt, d. v. s. i vetenskaplig mening förträfflig, såsom den nuvarande tyska; och likväl subjektivt, d. v. s. i konstnärlig mening intet duga, såsom den nuvarande tyska, just emedan individualismens aroma fattas henne. Denna, sålunda än felande än förhandenvarande fläkt kan öfverhufvud blott af den individuellt förnimmmande förmärkas; individuel bildningsförmåelse är emellertid i det nuvarande Tyskland ytterst sällsynt; just lika sällsynt som specialistisk bildningsdryghet är vanlig.»

Hit hör särskildt den bildrika karaktäristiken af Rembrandts konst. »Ett brokadstyckes matta reflexer verka intensivare och präktigare än den brokigaste väfnad i en indisk sjal; brutna toner äro, i andlig mening, aldrig så starka som enhetliga; en tafra, som är målad grått i grått och i fina förtoningar, är konstnärligt af starkare verkan än den mest tindrande mosaik. Deri berör sig Rembrandt med grekerna; många sakta nyanser, försmälta till en och samma ljusa fina lokalton, gifva än i dag det grekiska landskapet dess enhetliga karaktär; det förtonar i ljus, liksom Rembrandts dukar i mörkt. Grekland är det torraste och Holland det fuktigaste land i verlden; i öfverensstämmelse dermed utveckla sig å ömse sidor lagarne för färgverkan och färgutöfningen; färgdoft här, färgglans der, — i naturen som i konsten.» — »Hos Rembrandt synes det emellanåt, som om Guds ande uppstege ur gyttjan; men det är icke gyttja utan nedertysk jord, hvarur han uppstiger.» På ett annat ställe vågar han den djerfva och genialt karaktäriserande bilden om Rembrandtsk färg, att den är obestämbär som sjelfva det organiska urslem, hvarur allt lif utgår.

Emellertid, som nämnt, dessa lyten såväl som dessa för-tjenster äro samt och synnerligen ytföreteelser, svarta fläckar och gyllene inläggningar på skrinets lock. Hufvudsaken är hvad som gömmas derinunder: den kostbara juvelen af pangermanismens idé. Och det oskattbara värde, som detta arbete enligt min uppfattning eger för den *skandinaviska* kulturutvecklingen, är uteslutande anknutet till denna.

De nordiska länderna ha under de senaste tvenne decennierna haft en rikare kultur än det germanska moderlandet. Ännu rikare kunde den säkerligen ha varit, om icke rasfrämmande inflytelser snedvridit den ända ifrån roten; och ännu ri-

kare torde den tilläfventyrs kunna varda, när den nationella anden vaknat till medvetande om sig sjelf igen, om sin egen art och om den mötsatta art, i hvars cellstruktur och växningssätt den förgäfves bemödat sig om att inpassa sig. Det har varit andra rasers ande, som dominerat i det germanska Skandinavien under de sista tjugu åren; det är på tiden att helt bli sig sjelf igen. Den man, som ledt rörelsen, är af annan naturläggning än vi, och de principer, han fört till torgs och gifvit kurs, ha icke varit af vårt eget kött. Derfor har, förr eller senare men oundvikligt, den stund kommit, då den intima väsensmotsats, hvilken vi infödingar instinktligt kände förefinnas emellan oss och honom, men som allt bidrog att hålla nere i det omedvetna, sprang fram i dagen; därför har ock hela det samfäldt utförda verket sprängts sönder och sär såsom ett glas med fel i daningen. »Jordandarne behålla alltid och öfverallt rätten och sista ordet», säger den tyske författaren; vi ha derhemma sett än ett exempel derpå. Personlighet och raskänsla höra oskiljaktigt samman; den som eger den förra fin och ren, kan icke undgå att känna beröringen med en utpräglad personlighet af annan ras såsom en fysisk och psykisk kyla, ofta såsom ett fysiskt och psykiskt obehag; det är en känsla, som synes ega en eller annan lönlig frändskap med den af likgiltighet eller antipati, hvilken förefinnes mellan könen. Georg Brandes har alltid varit skild från alla dem af oss infödingar, hvilka bibehållit stamblodet mest oblandadt, genom en öfverstiglig klyfta; vi ha blott varit hypnotiserade, för unga, för naiva, för att kunna upptäcka den. Den infödde, germanske skandinavens naturliga och instiktiva värdeskala för lifsintressena och personlighetsegenskaperna är en sådan för sig allena, skiljaktig från andra rasers. Vi kunna upptaga element från dessa i vår kultur, men de erhålla aldrig annat än andrarangsvigt.

När fördenskull en skandinav, hvilken medels många slägtled ned genom århundraden känner sig sammanvuxen med hemlandets jord, efter sin ungdoms ströftåg genom främmande och skiftande nejder i andens rike en dag hör den nya och dock så kända tonen ur en bok som »Rembrandt als Erzieher», är det honom som om han vore på återvägen hem samt vandrade in i den gamla fädernebyn en nordiskt mörk och kulen kväll, just som ljusen tändas omkring honom i alla hemmen.

Om humor.

Af

Gustaf Fröding.

Humor är icke helt och hållet afskaffad i dessa dagar. Det är tillåtet att skämta då och då för att krydda sitt tal, äfven när man är i tagen med de allvarliga spörsmål, som »satts under debatt». Man får till och med använda sin humoristiska gåfva att fördränka i löje hvad som helst, nota bene om man har ett moraliskt syfte — ett syfte att förbättra genom att uppvisa vrångbilderna. Men ingen törs vara en fin humorist — humorist för humorns egen skuld — en humorist med Guds nåde, som har rätt att upplösa allt disharmoniskt, vrängt och eländigt — tillvarostriden, skröpligheterna, synder och alltsammans — i ett stort alltomfattande, alltförlåtande skratt. Hvem skulle i vår tid våga framställa en skara fyllbultar och glädjeflickor så som Bellman framställt dem — förkomna, bedröfliga varelser, men älskvärda i all sin löjlighet, och fullkomligt odömda i sedligt afseende? Stackars fader Movitz, stackars Ulla Vinblad — hade ni råkat i händerna på nutidsdiktare — huru skulle de icke karfvat och dissekerat eder och uppvisat hur komplett förkastade och ömkliga ni äro — djuriska förnedrade varelser, ej värda annat öde än »stöbeslefven». Och ingen skulle vara glad i er och älska er trots allt ert elände — utan alla skulle vända sig ifrån er med afsky och spotta och säga emellan sig: si dryckenskapen och köttens begärelser äro stora laster, låter oss bli goodtemplare och låter oss upprätta en midnattsmission och ett Magdalenahem,

hundra alnar långt och femtio alnar bredt och trettio alnar högt och en tvärhand dertill.

Ja tiden är sedlig och den är dervid i sin fulla rätt. Men den visar äfven anlag att bli fanatisk, aldrig har predikogåfvan varit så i öfning som i dessa dagar, och ehuru det alltsamman går ut på ädla syften — kärlek, broderlighet, altruism o. s. v. — förefaller det mig som hätskheten endast vore i stigande. Man predikar om kärlek tills man blir het och arg, man slår hvarandra i hufvudet med kärlek och broderlighet — man hjälper och upprättar hvarandra i kärlek med sådant nit att man håller på att strypa hvarandra. Man är så kärleksfull i ord och gerning att man alldeles glömmer att vara det i själ och sinne, och det är ändå det försonliga vänliga sinnelaget, som verkar försonande menskor emellan.

I en sådan tid är man i starkt behof af humor, ty humor försonar människorna — den är en yttring af den medfödda kärleken, som icke behöfver predikas utan är tillstädes ändå hos rättfärdige och orättfärdige. Den är de publikaners och syndares evangelium — den uppställer intet sedlighetsideal — den tillåter människorna att vara sådana de äro — den kostar inga offer och ingen kamp — den är i full enlighet med våra böjelser, men den lär oss att hålla af och finna nöje och behag i hvarandra, den förenar oss i löjets brödraskap, der ingen är god och ingen ond, ingen har rätt och ingen har orätt.

Detta är ju en »farlig indifferentismus»! Ja visst är det så, men inte annat än jag kan finna är kärleken sådan den beskrifves af Paulus en lika farlig indifferentismus. Kärleken är tålig och mild, säger han — så är humorn ock, ty den såras icke af det som är fullt och stötande, den söker upp de förkomna och eländiga och visar att de äro värda intresse — kärleken vredgas icke, dömmar icke — ej heller humorn — kärleken förlåter allting — så ock humorn — kärleken är ödmjuk — det är humorn ock, ty humorn kommer människorna att skratta åt sig sjelfva och känna sig vara af samma bräckliga slägte allihop.

Humorn har därför rätt att vara till äfven utan den ringaste förbindelse med sedliga tendenser — och den verkar så mycket mer försonande ju mer den får vara sig sjelf. Derfor är det icke tillbörligt att den skall stå i skamvrån längre. Den kan gerna flyttas litet närmare högsätet

i lif och literatur, ty den innebär en genväg till det som allt sedligt sträfvande syftar åt — själfviskhetens afslipande och ett stärkande af samhörighetskänslan.

Men detta ha de stränge moralisterna glömt. Man ser ned med förakt på gångna tiders humorister. De förgylla ju lasten och göra den nöjsam. Deras lustiga figurer äro så roliga, att man måste få lust att deltaga i deras liderliga lag. Ja det är just det man får lust till, men det är icke därför att deras bestialitet i och för sig är så lockande, utan därför att de sjelfva i den vänliga belysningen blifvit så tilldragande, att vi se bort ifrån deras bestialitet och finna dem älskvärda och nöjsamma. Vi tycka om dem. Och det är ju detta att tycka om våra likar som menas med kärlek. Kan någon för Kristi skull eller för den berömda »ideala fordrings» skull älska sin nästa, så är det godt och väl. Men hvad man vanligen i den vägen får se bär just icke kärlekens tecken. Det kallas ju kärlek detta, att med beherskad afsky nalkas en usling, bestraffa, å högre maktens vägnar förstås, och slutligen benåda — å högre maktens vägnar naturligtvis. Man är en domare — hvem som har insatt en i det embetet vet inte jag — och man älskar efter den der grundsatsen: den man älskar agar man — en förmyndaregrundsats som egentligen icke passar varreiser, som samt och synnerligen äro omyndiga. Att älska utan aga passar bättre och det är just hvad humorn gör. Vi skratta åt hvarandra, förlåta och hålla af hvarandra, det är humorns innebörd.

Gångna tiders humorister hade väl ock ibland anfall af sedligt nit, men de buro sig så naivt åt, att det humoristiska ensamt framstod som det berättigade — det som man tyckte om, under det att sens moralen kom på som en löst hängande skylt, som man icke brydde sig om. »Detta är djefvulen» stod det skrifvet på de medeltida mysteriernas lustigkurre — den arme prestplågade humoristiske haltande hornbäraren och det var naturligtvis meningen att inpränta förakt och afsky för honom. Men detta loffiga syfte förfelades alldeles, ty folket tyckte att halte fan var det roligaste och intressantaste de sett. Sankte Pär med nycklarne och fru Dygd och alla de andra helgonen förvandlades till obetydliga bipersoner, som man var lika nöjd åt, under det att halte fan lefde sig in i och blef kär hållen af folkets fantasi.

Det är också mycket möjligt att Shakespeare velat predika mot dryckenskap och osedlighet med sin Falstaff, men hans humor och konstnärsdygd dref honom oemotståndligt att låta den tjocke riddaren framträda i fri plastik utan konstlad belysning från sedligheten — att låta honom föra sin egen talan såsom »Sir John för hela Europa». Och när han genom kung Henrik låter domen falla öfver syndaren, är man knappast med längre — man tycker nästan att den glade prins Hal här snarare stigit ner ifrån en tron än stigit upp. Hvarför skulle han förstöta sin gamle vän? Är Sir John en bit sämre nu än han var för fjorton dagar sen? Kan någon på allvar vredgas på stackars Sir John? Finns det någon som icke skulle önska sig Sir John till umgängesvän för alla sina lifsdagar? Nej, Sire, Ni vinner måhända Frankrikes krona, men ni är icke mer prins Hal, kungen i glädjens och det förlåtande löjets konungarrike. Ni har dessutom blifvit inskränkt och trångsinnad, ty Ni tror att en kung är något annat än den människa, som kronan betäcker. Tro mig, ni var närmare det menliga idealet, när ni lekte stråtröfvare med John Falstaff och galne Poins än när ni stod segrande på Agincourts slagfält.

Sir John Falstaff är den yppersta varelse som humorn någonsin aflat och framfödt. Han är till den grad blottad på moraliska egenskaper att han ögonblickligen skulle förpassats till det understa gehenna, om han dömdes af rättfärdigheten. Men humorn har ingen rättfärdighet, den har endast kärlek för alla menniskor, »jämväl de onde», såsom det står i katekesen — och därför har Sir John icke blifvit förkastad, utan omhuldad med stor ömhet. Allt som kunnat göras för att förvandla ett dylikt bylte af osedlighet, lögn, skrytaktighet, feghet och låghet till en älskvärd personlighet har blifvit gjordt och med fullkomlig framgång. Vi känna icke den ringaste lust att säga ett ondt ord om honom. Och vore vi alla i stånd att på samma sätt betrakta hvarenda människa, vi mötte, höge och låge, onde och gode — vore i stånd att fullkomligt bortse från fel och brister och blott känna ett obeskrifligt behag, ju förvändare och skröpligare de uppförde sig — hvart toge det då vägen med sjelfvissheten och hatet och föraktet? De vore förvisade ur verlden för alltid. Och vore vi fullständiga humorister skulle vi betrakta allt och alla på det sättet. Alltså kommer och låter oss bli humorister allesamman eller

åtminstone icke förakta den smula humor, som vi alla fått af naturen.

Humorn är som sagdt icke helt och hållet afskaffad. Hvar vi färdas träffa vi medlemmar af humorns hemliga brödraskap. Och öfverallt der det finnes tillstädes är lifvet icke mer ett torrbrändt helvete, sådant det med sanning men ensidigt skildras af naturalister och asketister i kapp. Humorn är hundarne, som slicka såren på den lidande Lazarus, och vänligare än den kristliga kärleken aktar den icke för rof att skänka den rike mannen den vattendroppe, efter hvilken hans tunga trädde i den eviga elden.

Men humorn åtnjuter icke det anseende den förtjenar och tidens ande är sådan, att den icke förmår framföda någon stor humorist. Och hos de diktarnaturer den verkligen finnes, inom t. ex. Henrik Ibsen, tränges den i bakgrunden af moraliska syften, och får en anstrykning af Mefistofelisk ironi — eller också förfalskas den till ett rolighetsmakeri, som endast kan betraktas som humor af lägre ordning.

Sedlighets- och sanningssträfvandet i literaturen må ha sin uppgift att fylla. Men det får icke bli enaherskande i sin ensidighet, ty lifvet är icke ensidigt utan oändligt mångfaldigt. Den fria skönhetsdriften må ha sitt fria spel och den humoristiska gåfvan må utveckla sig i all sin fylliga kraft, ty den tillspetsade kampen för tillvaron behöfver nu mer än någonsin en infusion af försonlighet och ädelmod, hvilka äro hufvudbeståndsdelarne af humor vid sidan af det estetiska elementet.

Politiska studier och porträtter.

Af

A. O. C.

Framtidsutsigterna.

Vi slutade vår förra uppsats med ett par ord om pressens dekadans, med anledning af herr G. Anderssons i Kolstad tilltänkta uppställande såsom kandidat till ett mandat i andra kammaren.

Denna kandidatur understöddes af åtskilliga tidningar med anspråk på begrepp om pressens uppgift, oaktadt herr Andersson vid sista riksdagen burit fram en motion om, att pressens män, när de fälts till fängelse för ett tryckfrihetsbrott, skulle behandlas halft som tukthushjon. Då man nu vet, att af tryckfrihetsbrotten de allra flesta begås i god tro och, att, om man undantager sällsynta undantagsfall, där det för öfrigt icke vid ett enda tillfälle varit egentlige publicister som varit de skyldige, desamma sådana de hos oss förekommit, aldrig berott på den nedriga sinnesart, som i allmänhet bör förutsättas för ådömande af straffarbete, så vittnar det om bra liten aktning iör sitt eget kall, bra litet begrepp om pressens uppgift och betydelse att plädera för denne herr Andersson såsom en lämpligt lagstiftare. Vi skola för öfrigt här icke uppehålla oss vid denna sak, då pressen väl förtjänar sitt eget kapitel, som vi också senare blifva i tillfälle att egna densamma.

Orsakerna till den låga ståndpunkt riksdagen för närvarande intager hafva vi omförmält. Hurudana te sig utsigterna för framtiden?

Icke lysande. Stadsrepresentanterna äro till allra stör-

sta delen icke af den art, att de kunna påtrycka riksdagen sin prägel. En stor del af dem äro ämbetsmän, möjligen mycket dugliga i sitt kall och besittande i mer eller mindre mån administrativ rutin, men de äro icke de initiativens män, som krävas för att drifva ett så tungt maskineri som en bonderiksdag. Af gammal tradition skicka småstäderna oftast upp sina borgmästare, ehuru desse för länge sen förlorat sin representativa karaktär för stadens borgerskap och numera äro kungavalde ämbetsmän utan närmare förbindelse med borgerskapets intresse.

Dertill kommer, att det godtyckliga sätt, på hvilket småstäderna sammanslagits för valen, knappast kan annat än framkalla den lokalpatriotism, som gör att striden vid hvarje riksdagsmannaval måste komma att stå mellan olika orter i stället för olika partier. Det är därför i sjelfva verket endast städerna på 10,000 innevånare och däröfver, hvilkas insats i riksdagen kan hafva någon verklig betydelse. Det gör därför ett dess absurdare intryck, då de anfall som på senare tider allt bestämdare riktats mot städernas representationsrätt framför allt gält de stora städerna. Skälet är emellertid uppenbart nog. Det är icke den rättvisa, i hvars namn anfallen ske, det gäller att skydda. Det är här, som alltid i politiken, makt och icke rätt som är ledstjärnan och målet för striden. Erfarenheten från alla mera utvecklade länder ådagalägger tydligen, att de stora städerna blifva härdar för en radikalare uppfattning, hvaremot småstäderna oftast äro typer på den kälkborgerliga konservatism, som är utvecklingens segaste motståndare.

Bönderna brukas, i detta fall som andra, såsom medel i slugare partiets tjänst. För dem framträder det såsom en orättfärdighet, att de icke skola representeras lika starkt som stadsbefolkningen. Orättfärdigheten kunde väl gå an emellertid, om icke förhållandet hotade att tillintetgöra deras kompakta majoritet i riksdagen: de hafva icke blick för de partiintressen, som formulerat inskränkningen så, att den på samma gång och hufvudsakligen blir en inskränkning af de element inom riksdagen, som kunna och vilja arbeta på en sund utveckling. Ännu mindre hafva de sinne för den fara, som hos oss är den närmaste och sannolikaste, att riksdagen sackar alltmera akter ut både i duglighet och anseende, i följd däraf också i betydelse, då utvecklingen ute i folket går sin väg fram i den historiskt gifna färan, mera

eller mindre återhållen eller understödd af folkrepresentationen, men i alla fall mäktigare än denna.

Det finnes bland ytterlighetsmännen till höger och vänster ett icke litet parti, som mötes i samma hat och förakt för den representativa styrelseformen. I utlandets arbetarepartier, de må nu vara socialistiska eller icke, har denna »anarkistiska» riktning aldrig, sedan partierna trampat ut barnskorna, blifvit den herskande: det är emellertid denna riktning som man arbetar i händerna, då man slår in på den väg för representationens ombildning, som senast hos oss följts. Att bondklassen icke blir den som kommer att skörda vinst däraf, ligger i öppen dag. De enda som kunna tänkas vinna därpå äro konungamakten eller centralmyndigheten af annat namn, där konungamakten vandrat allt köttets väg, samt möjligen under kortare perioder de revolutionära elementen.

Det kan ej nekas att, rent formelt taget, det är en orättvisa, att städerna äro så mycket starkare representerade än landsbygden — om ock endast i andra kammaren, medan i den första stadsrepresentationen är betydelselös. Men att på samma gång känna sig och handla såsom ett gemensamt stånd, en klass inom samhället, och därjemte fordra all statens makt koncentrerad i sin hand, är dock något anspråksfullt. »Vi bönder», det är den ständiga tysta eller uttalade refrängen och däri ligger äfven skälet till att den formella rättvisan — lika representation för stad och land — skulle materielt blifva höjden af orättvisa. De små och medelstora hemmansegarne, stödda af politiska ärelystnader från andra håll, äro en beaktansvärd faktor inom vårt politiska lif, men att ensamma vara herrar, därtill äro de långt ifrån duglige och lämplige.

Det måste för att gjuta ett friskare lif i vår folkrepresentation, för att gifva den en mångsidigare duglighet än den nu besitter och framförallt för att gifva den större inre styrka och yttre auktoritet vidtagas någon åtgärd. Så långt torde alla kunna vara eniga. Hvad som skall göras, därom divergera i hög grad meningarne. De drömmar en Treffenberg m. fl. drömma om ständsrepresentationens härlighet äro endast minnen från en gången tid och innehålla ingen möjlighet för framtiden. Det finnes i själfva verket icke mera än en möjlighet: en ändring af rösträttsgrunderna.

Utvägen är icke enbart god, långt därifrån. Den allmänna

rösträtten eller en så utsträckt rösträtt, att utsträckningen icke blir ett tomt spegelfäkeri, skall till valurnorna föra en mycket stor kontingent personer, som besitta ytterst få förutsättningar för att deltaga i statens affärer. Äfven medgifvet att förmögenheten är den nästan sämsta gradmätare för politisk myndighet, som kan uppfinnas, är dock onekligt, att en opartisk blick på vårt lands fattiga befolkning icke inger den föreställningen, att därifrån kunde vara mycket godt att vänta för vårt politiska lif om man undantager vissa industricentra, där arbetarebefolkningen haft tillgång till och användt bildningsmöjligheter, som ställa dem rätt högt bland de »meningsberättigades» klass.

Men i ett hänseende skulle representationen obestriddigen vinna: i auktoritet och betydelse. En folkrepresentation, hvilken endast representerar några få procent af befolkningen, har alltid en svag ställning — till och med när den icke är så underhållig som vår. En underhållig representation, som verkligen är ett uttryck för de stora massornas uppfattning, är däremot oakadt sin underhållighet något som inger äfven dess motståndare respekt. Och därtill kommer, hvilket hos oss är hufvudsaken, att en sådan representation icke skulle kunna sjunka ned till den nivå af köpslagande månglare, på hvilken vår hittillsvarande representation så ofta stått, vare sig nu affären gällt att bestämman spanmålspriser eller priset för en grundskatteafskrifning. Man plägar förskönande omskrifva vår representations karaktär därtill, att den drifver realpolitik, men den har tyvärr drifvit alltför mycket realpolitik i ordets dåliga bemärkelse. En liten påspädning af idealism skulle göra så innerligt godt! Till och med frasidealism!

För öfrigt är det naturligtvis ett misstag att tro, det en utvidgning af rösträtten till och med till alla myndige män skulle väsentligen ändra riksförsamlingens sammansättning. Det gjordes vid den statistiska undersökning, som i ärendet för några år sedan anställdes, försök att inbilla folk något dylikt och det lyckades onekligen icke illa, men man behöfver blott se på förhållandena i andra land, där den politiska utvecklingen står på lika låg nivå som hos oss, för att finna denna föreställning vara utan grund. I en och annan stad skulle en något ändrad nyans beträffande en och annan af representanterna blifva följden, men denna ändring skulle vara allt för obetydlig att gifva en förändrad karak-

tär åt andra kammaren. Endast en sak skulle vinnas, en sak som för riksdagsbesluten icke komme att spela någon synnerlig roll men som för vårt politiska lif skulle vara af stor betydelse: de åsigter, som hålla på att växa sig fram till styrka ute i folket, skulle äfven i riksdagen få några personer, som förde deras talan, som förberedde sinnena, utredde hvad det var desse nya åsigter inneburo, och som själfve mognade att arbeta för dem i öfverensstämmelse med gifna förhållanden. I stad som på land skulle de dugande representanterna bibehållas, men kotterrherrarne och bykungarne skulle här och där strykas bort ur rullorna. Riksdagsmännen skulle vara och känna sig såsom representanter icke blott för en klass inom samhället, och däraf skulle följa både gentemot folktalarne utanför riksdagen och gentemot regeringen en styrka som den nuvarande representationen saknar. En stor del af vår politiska historia under senare år är upptagen af redogörelserna för hvad man på liberalt håll plär kalla konungamaktens öfvergrepp: administrationens inträngande såsom ensam bestämmande på områden, där den bestämmande makten efter vanliga grundsatser icke skulle tillkomma henne, skapandet af en stark regeringsmakt efter tysk schablon i fullständig motsats till den starka regeringsmakt, som England och öfriga parlamentariska land besitta. Denna maktutvidgning är naturlig och oundviklig med en så beskaffad riksdag, som vi hittills egt: den skulle däremot hos oss sakna förutsättningar, om andra kammaren upphörde att vara en minoritetsrepresentation. Den starka regeringsmakten är visserligen icke i och för sig ett ondt, snarare tvärtom, men den måste då hafva en annan grund för sin styrka än hos oss hittills varit fallet. Om vi sedan 30 år icke hos oss haft en regering med den duglighet, den förmåga af initiativ och konsekvent uppträdande, utan hvilka en dylik stark regering blir en parodi à la Estrupiatet i Danmark, så är skulden säkerligen icke endast, icke ens hufvudsakligen, de grundsatser som följts, då konungen valt sina närmaste förtroendemän, utan i stället den brist på grundsatser, som utmärkt vår riksdag. Om representationen haft vilja och förmåga att i allmänhet visa den styrka och konsekvens, hvaraf den åtminstone gifvit sig skenet i den jämmerliga tullstriden, skulle vi icke häller i detta hänseende stått där vi nu stå. Vi hafva och komma fortfarande att få

behålla svaga regeringar, som vilja synas starka — den sämst tänkbara af alla regeringsformer. En sådan föreställning som att regeringen är stark, därför att den saknar begrepp om gränserna för sin befogenhet, har ju hållit på att blifva den herskande. En förändring i representationen innebure både möjlighet och sannolikhet för förbättring i detta hänseende.

Om således en utvidgning af rösträtten icke är ett politiskt stordåd, egnadt att hälsas med synnerlig entusiasm, så är det dock en utväg att komma ifrån alltför usla förhållanden, och i politiken får man ju oftast nöja sig med små framsteg åt gången.

Men komma vi att få denna rösträttsutvidgning? Troligen icke på länge. Därest Tyskland icke redan sedan lång tid haft denna institution utan i dessa dagar genomfört densamma, skulle vårt kända hofparti förmodligen icke vågat sätta sig däremot äfven i vårt land, men som förhållandena nu äro, har hofvet icke något skäl att gå med på reformen. Vårt bondparti i riksdagen är ju ett slags aristokrati som därpå icke har något att vinna, och de liberale — dem faller det ingen in att taga så mycket på allvar, att man skulle tro dem kunna göra något. Framtidsutsigterna, om man bedömer dem från riksdagssynpunkt, äro således kort sagt inga. Och det kan ju vara så godt att se den saken klart och oförskräckt i ögonen. Det fiasco som Norges och Danmarks folkrepresentation gjort kom efter striden — hos oss kommer det före. Det är ur alla synpunkter en vinst.

Sommarstudier.

I.

»Vår gamla bekanta.»

Brunnsparken var stor och vid, inte så särdeles välskött hvad blomsterparterrer och rabatter beträffade, men lummig, kuperad och förlorande sig i skogsbygden.

Man kunde gå och prata, hvila sig och gå igen, tills man inte visste om man befann sig i skog eller park. Det var trefliga promenader, och det promenerades mycket. Mest höll man tillsammans i kottier, och kunde gå och se på de andra i flere veckor, känna igen deras toiletter, veta med hvilka de umgingos, ha reda på deras historier, men icke vexla ett ord.

Sedan åtskilliga veckor hade det suttit en stackars enstöring, en medelålders, spenslig man på de närmaste sätena kring brunns huset. Han kom icke längre, ty han var halt och gick omkring med käpp. Reumatism hade man hört. Kanhända öfverdådigt lefnadssätt, kanhända icke, hvilketdera hade man fått olika besked om, men han såg icke blaserad ut, snarare godmodigt nyfiken, der han satt helt leende och mönstrade hvar och en som kom. Det såg nästan ut som om han velat helsa, men det var ingen som gaf honom någon uppmuntran. Och ändå var han en rik man, sade skvallret, sågverksegare från Norrland.

Han brukade väcka uppmärksamhet hos ett litet sällskap bestående af fyra damer, fru Dahl, ung gräsenka, som hade sin man utrikes för tillfället, fru Abenius med två döttrar och dessutom några uppvaktande kavaljerer. De kallade honom »vår gamla bekanta», ty han såg precis ut som om han kände dem, och en af herrarne lyfte olyckligtvis i ett skämtsamt ögonblick på hatten, men det ångrade han, ty sedan var det den ensamme, som aldrig glömde att lyfta sin, och hela kottieriet hade ständigt en svår stund innan det väl hunnit förbi sätet der han satt.

En förmiddag vände fru Dahl på hufvudet och såg efter honom.

— Ada, hvad gör du — utbrast fru Abenius.

Hon trodde den unga frun begick en oförsigtighet. Men Ada skrattade inte.

— Jag tyckte han såg så melankolisk ut i dag — sade hon. Och tänkte på honom en lång stund. Det var synd om honom att sitta så der ensam, när alla andra hade sällskap. Och ofärdig som han var, måste han känna sig dubbelt öfvergifven.

På eftermiddagen var kottieriet samladt i societetssalongen för att sysselsätta sig med sång och musik. Derinne funnos för öfrigt endast få personer, ett par schackspelande herrar och ett par andra, som läste tidningar.

Medan Louise och Agnes Abenius spelade ett fyrhändigt salongsstycke, satte Ada sig vid ett fönster med hakan i händerna och lyssnade till musiken.

Plötsligt stördes hon af ett buller, och då hon såg upp, varseblef hon »deras gamla bekanta» ligga utsträckt på golvet under de mest ifriga ansträngningar att komma upp igen. Han hade tydligen velat lägga tillbaka en tidning på bordet och snafvat på de bonade tiljorna.

Vid pianot hade man ingenting märkt, schackspelarna sutto långt inne i en fönstersmyg, och de tidningsläsande herrarna hade försvunnit.

Ada tvekade ett ögonblick, men till sist gick hon bort till honom och bjöd sin hjälp. Han log mycket glad och erkännsamt, ehuru han troligen slagit sig hårdt, ty han hängde tungt emot henne. Först såg han också något generad ut och klagade öfver det bonade golvet, men så fort han kommit upp och hon erbjöd sin arm till stöd, kände han genast civilisationens kraf, gjorde en afböjande rörelse och hviskade helt förtroligt:

— Ta min i stället, så ser det litet bättre ut.

Hon smålog, tog hans arm och stödde honom så godt hon kunde på detta något opraktiska sätt. Och då hon fört honom till en stol, kunde hon naturligtvis inte strax lemna honom, allra helst som han genast presenterade sig, nödgade henne att också säga sitt namn och började prata så lifligt som en verklig »gammal bekant».

Utan att göra en enda fråga hade hon om en halftimma reda på konturerna till hans lif, orsaken hvarför han befann sig

vid badorten och en mängd andra saker, som voro af mindre vikt.

Hans namn var Wennman, han hade mor och syster i lifvet, intresserade sig för trädgårdsodling, fiske och dans och hade haft sällskap med en god vän från Norrland, hvilken också ämnat sig hit men blifvit hemkallad till sin fars sjuksäng.

Hvad han inte talade om var deremot den tjänst hon gjort honom. Den tycktes han alls inte ha en tanke på och inte heller på sitt sjuka ben, ty när Adas sjaal gled ner i golfvet, steg han upp, böjde sig ned, tog upp den och återlemnade den med en ridderlig bugning, som nära nog åstadkommit en ny olyckshändelse.

Slutligen måste fru Dahl gå. Hennes sällskap hade redan länge observerat henne, och Agnes, den yngsta af fröknarna Abelius gjorde de besynnerligaste miner åt henne bakom notställaren.

Ada reste sig och sökte förgäfvos hindra honom att göra detsamma. Han tryckte hennes hand tre gånger och upprepade om och om igen hvilken lycka det var för honom att ha fått göra hennes angenäma bekantskap.

Då hon några timmar senare kom hem till sig möttes hon af stark blomdoft i den lilla salongen. På bordet stod en bukkett af tearosor och förgätmigej, och bland blommorna var instucket ett kort med namnet Valdemar Wennman.

Hon smålog, då hon lade visitkortet i korgen och lutade sig åter öfver blommorna.

Det var i alla fall ett väl valdt sätt att visa sin tacksamhet.

Dagen derpå satt han som vanligt på sitt säte i Brunnsparken, och Ada kunde inte underlåta att skilja sig från sitt sällskap för att gå fram och tacka för buketten. Men han pratade så ifrigt om den och hvilka som voro hennes älsklingsblommor och höll henne så länge i handen, att de andra icke länge syntes till och hon kände sig helt generad af det uttänjda samtalet och måste göra våld på sig för att inte såra honom med ett abrupt afsked.

Äntligen slapp hon lös och hann tillbaka till sällskapet, men då började också pilarna att regna tätt. Herrarna påstodo att hon kunde vänta sig en serenad på kvällen. Men damerna voro värre, åtminstone mot den stackars enslingen.

Agnes skrattade så hon fick tårarna i ögonen och påstod att han såg precis ut som en liten kanin som alltid vädrar och tuggar, vare sig han har något att äta och lukta på eller ej. Och Bertha tyckte han såg ut som en liten nyfiken apa.

Nästa morgon gick Ada ut tidigare än vanligt. Hon ville vara borta innan någon kom för att hemta henne, och innan herr Wennman satt i parken, ty hon ville lika ogerna träffa honom ensam som träffa honom tillsammans med de andra.

Ödet spelade henne emellertid ett spratt, ty i stället för den lilla tillämnade meditationspromenaden blef det en tête à tête.

Herr Wennman satt nämligen redan på sitt säte strax invid brunshuset, och fastän det fanns god plats på båda sidor om honom makade han sig åt ena kanten med en så tydlig invit, att hon ovilkorligen måste slå sig ner och tala om hur vädret var i går, i dag och hur det skulle bli i morgon, och hur man borde plantera rädisor, meta aborrar och dansa hambopolska.

Helt hastigt kom det ett ovanligt lif i hans lilla rörliga ansigte, och han log ett menande leende. Ada höll upp med att rita i sanden med parasollet och såg sig om.

Der gick Agnes på andra sidan af den breda sandgången med en förstulen blick under ögonlocken, som om hon gerna ville se men inte ses.

Situationen hade återigen förändrats. Det hade blifvit ett rendez-vous i stället för en tête à tête.

— Det är en liten söt flicka, er goda vän — sade fru Dahls kavaljer.

Ada fick ögonblickligen en god ingivelse. Hvarför skulle hon ensam agera den barmhertige samaritanen. Hon reste sig och gick vinkande emot sin vän, men stannade på halfva vägen, så att Agnes måste gå emot henne, och innan den unga flickan hade fått klart för sig hvad meningen var, hade hon fört henne fram till sätet.

— Brukspatron Wennman. Fröken Agnes Abelius.

Herr Wennman såg strålände ut och makade sig ändå längre åt kanten, men Agnes satte sig så blygt som om hon haft sjelfva kungen bredvid sig och såg ut att ha gått och läst på vintern, fastän det redan var fem vintrar sedan dess.

Brukspatronen försökte emellertid uppmuntra henne. Han talade om Stockholm och dess härligheter, hvilka hon som stockholmsflicka naturligtvis kände till, föll i hänryckning öfver van der Osten och frågade om hon tagit pris i skridskotäffingen.

Vid detta spörsmål höjde hon på hufvudet och gaf honom en blick som sade, »Hvem tar ni mig för». Men annars svarade hon mycket kort och tillbakadraget, som en söt ung flicka eignar och anstår, tills hon helt oväntadt började skratta utan

att hvarken herr Wennman eller Ada visste hvarför. Och det tycktes hon heller inte kunna sluta med.

Hvad herr Wennman än sade, så skrattade hon. Och det var ett sådant klingande, smittsamt skratt, att de båda andra inte kunde låta bli att skratta med, fastän ingen visste hvad de egentligen hade så roligt åt, och fastän Ada kastade rädda blickar på Wennman, ängslig att han skulle känna sig sårad, och denne såg på Ada igen begärande någon slags förklaring. Men då hon icke kunde gifva honom någon sådan, fann han ut en på egen hand. Fröken Abelius hade naturligtvis trefligt i hans sällskap, det var ju tydligt och klart.

Han blef upprymd, pratade fortare än vanligt, rörde ihop saker, märkte aldrig när han sade några dumheter och skrattade sjelf åt hvad han sade med hakan i vädret, så den gick i linie med hans lilla korta hals.

Efter en stund steg Agnes upp, blef helt ceremoniös, räckte handen åt både Ada och brukspatronen och berättade att hennes mamma satt och väntade på »Kullen».

Ada gick inte med. Någoting, hon visste inte hvad, höll henne kvar. Hon kände blott, att om hon gått med Agnes hade de blifvit mebrottsslingar.

Herr Wennman bibehöll emellertid ännu sitt leende ansigte.

— En bra söt flicka, fröken Abelius — sade han — och så glad och munter sedan!

Ada jakade naturligtvis, ehuru hon kände sig något underligt stämd.

— Jag undrar om hon tycker om att dansa — fortsatte Wennman och satt tankfull några ögonblick. Derpå anförtrorde han fru Dahl att doktorn hade lofvat honom få slippa gå med käpp om tre veckor. Och så kom man in på ämnet om helsovården.

Fram på eftermiddagen träffades kottieriet fulltaligt och Agnes gick skrattande emot Ada, så fort hon fick se henne.

— Nå, hur mår han — sade hon och tog sin vän under armen.

— Hvem?

— Din goda vän.

— Hvem är det då?

— Ah, gör dig inte till! »Vår gamla bekanta» förstås.

Derefter trakterades hela sällskapet med historien om rendezvousset, naturligtvis med broderier. En tårpil öfver sätet. Morgonstund har guld i mun. Vännens namn i sanden och dito,

dito i bänken. Adas hopp om en samaritansk kamrat gick alldeles i kvaf. Lilla fröken Abelius frigjorde sig alldeles från den missionen.

— Men vet du hvad, Ada — sade hon i hviskande ton så högt att alla de andra hörde det. — Han måste vara bra dum, din goda vän.

Och så fnissade hon igen, så att alla måste fnissa med utom Ada. Hon kände sig kränkt. Det var hon som först hade tagit hand om honom och som af medlidande språkat med honom då och då, och så låtsade man sig icke begripa saken bättre än att man gjorde henne till »hans vän» och honom till half idiot.

Sammanställningen var det värsta. Det var en förolämpning mot hennes egna förståndsgåfvor.

— Det har jag inte märkt — sade hon kallt. — Jag tycker han kan vara hyggelig nog.

— Jo, vet du Ada, han är bestämdt dum, förskräckligt dum! Det kan du inte få ur mig. Tänk bara när han frågade mig om jag längtade hem till pappa!

Och så skrattade allihop som på gifven signal.

— Ja, somliga människor måste ju göras dumma, för att andra ska bli kvicka — sade Ada och gick tvärt sin väg utan att bry sig om att man ropade henne.

Hon var ond, och påföljande dag undvek hon uppenbart kotteriet, men sågs deremot flere gånger tillsammans med herr Wennman. Demonstrationen gick till och med så långt att hon åt middag hemma hos sig i stället för på den lilla restaurang, der hon och Abelius' brukade träffas.

Men denna isolering blef för tråkig när den varat i v hela dagar, och när så Agnes kom upp den tredje och nästan bad om ursäkt lät hon temligen lätt locka sig att åter äta middag med familjen.

Då de kommo in i matsalen frapperades de genast af en liten herre, som haltade omkring på käpp och sökte efter plats utan att kunna besluta sig för att slå sig ner.

Han fick också snart se dem, strålade upp i ett förtjust leende och gick emot dem.

En obekant men värnadsfull helsning på fru Abelius och hennes äldsta dotter, som slutit sig till de nykomna, en presentation, och herr Wennman kände alla damerna inom kotteriet. Hans anhållan att få slå sig ner vid deras bord blef naturligtvis beviljad, och hans tacksamhet för denna vänlighet gjorde ett

godt intryck på den gamla frun och framkallade ytterligare vänligheter å hennes sida, helst som hon visste att hon icke slösade dem på en ovärdig, ty en sågverksegare från Norrland måste trots sina egenheter alltid vara en gentleman. Richesse oblige.

På flickornas uppförande var heller ingenting att anmärka. Agnes tycktes ha beslutat visa sig som en särdeles väluppfostrad ung dam, ehuru hon verkligen hade en svår kamp att utkämpa under middagen, ty för hvar gång hon såg upp, mötte hon herr Wennmans runda, ljusblå ögon, som aldrig läto genera sig utan beskådade henne så frimodigt belättna, och så oafvändt, som om hon vore en vacker tafla på exposition.

Det var visserligen sannt att den hvita klädningen med kragen och skärpet af svart sammet på det fördelaktigaste framhöll hennes mörka, varma hy och svarta ögon och att hon väntat en smula uppmärksamhet, men detta öfversteg hennes förväntningar. Hon åt så långsamt hon kunde, och när hon inte åt, bet hon ihop läpparna och räknade rutorna i duken. Pröfningsstunden skulle väl snart vara förbi.

Men deri hade hon missräknat sig. Efter middagen bjöd herr Wennman på kaffe i det närbelägna lilla schweizeriet, och ehuru ett par herrar tillhörande kottieriet slutit sig till dem, befann hon sig helt hastigt sittande under de stora lindarna utanför schweizerhyddan just vid herr Wennmans sida och med hans blick fortfarande i sin.

— Hur kommer det sig att ni inte ser så glad ut i dag — frågade han plötsligt i hviskande ton, som om de hade hemligheter tilsammans.

— Det är för . . . för . . . Hon höll en halfvisnadt skär ros framför läpparne. — För jag längtar så hem till pappa . . .

De skära rosenbladen flögo helt oväntadt ut öfver bordet, och Agnes försökte förgäfvat att dölja sin munterhet bakom återstoden af den sköflade blomman.

Brukspatronen förstod först inte hvad hon menade, men sedan fick han klart för sig att det var en anspelning på något som de haft roligt åt förut, och så skrattade han med.

— Men nu är ni gudskelof glad igen — sade han.

— Ja, nu.

Hon lade tonvigt på »nu» och såg honom stadigt i ögonen.

— Tack, fröken Agnes.

— Tack, herr Wennman.

Och så brast hon i skratt igen. Hon kunde inte hjälpa

det. Hon hade ju varit snäll så evigt länge. Och han var så rolig.

— Agnes — hviskade Ada.

— Ja, hvad vill du. — Det kom inte tyst alls.

— Ingenting.

— Litet socker kanske — frågade herr Wennman lika artigt som oskyldigt, men hann inte få något svar, ty Agnes slog till ett klingande skratt, och ackompanjerades af hela sällskapet.

Det var detsamma hvad herr brukspatronen sade, kvickt eller dumt eller ingendera delen, så skrattade hon. Han behöfde bara säga att himlen var blå eller att sockret var gjort i fabrik, så blef det jubel hela laget rundt. Och han skrattade sjelf med. Det var ingen mer än Ada, som var allvarsam. Hon satt tyst och rädd. När skulle han märka någonting?

Men det var besynnerligt. Han höll god min på ett utmärkt sätt, sade att han aldrig varit i så gladt sällskap sedan han kom till badorten och plockade omsorgsfullt upp alla de spridda bladen från Agnes ros.

— Här har ni mer — sade hon, tog en ny ros från sitt bröst och strödde bladen rundt omkring.

Brukspatronen plockade. Han samlade girigt de skära bladen från alla de ställen dit de hade förirrat sig, från tefaten, från kanten af gräddkannen och till och med från en af herrarnas rockärmar. Och munterheten ville aldrig sluta.

— Var så god, litet till — sade Agnes, rök plötsligt till sig en ros som Ada satt och vred mellan fingrarna och spridde äfven dess blad åt alla håll. — Man behöfver mycket till potpourri.

Ada blef helt blek.

— Men Agnes — utbrast hon.

— Ah, hvad gjorde det! Den var ju alldeles wissen.

Utan att bemöta detta något vårdslösa svar reste sig den unga frun. Hon förklarade att hon måste hem för att skriva bref, och alla de öfvertalningsförsök, som gjordes för att få henne att stanna blefvo utan resultat. Hon framlade endast ett ytterligare skäl, nämligen hufvudvärk, tog ett temligen kallt afsked och gick.

Då hon hunnit en liten bit utåt vägen hörde hon steg efter sig.

— Fru Dahl! Fru Dahl!

Det var brukspatron Wennman. Han haltade knappast och sprang nästan lika fort som hvarje annan ung man vid hans ålder.

— Ni får inte gå — sade han flämtande då han kom fram. — Vet ni hvad de säga?

— Nej.

— Att ni är stött.

— Nå, är inte ni det då?

Hon betraktade honom allvarsamt.

— Ah, det var ju bara barnsligheter! — Han fläktade sitt upphetsade ansigte med näsduken leende och litet öfverlägsen. Derpå började han helt förtroligt fingra på hennes parasollkäpp. — Kom med tillbaka igen — sade han så hjertligt och med ett så godt uttryck, att hon riktigt kände sig värmd. — Jag förstår mig inte riktigt på att vara älskvärd värd, men om ni kommer, så lofvar jag försöka.

Det låg någonting afbedjande i hans blick. Han trodde att han möjligen försummat henne, och att det var därför hon var stött.

— Tack — sade Ada vänligt — men ni har nog lika trefligt utan mig. Agnes roar er nog.

— Ja, men . . .

— Hvad tycker ni om henne?

Ada såg honom forskande i ögonen.

— Hon är förtjusande — sade han — rent af förtjusande!

Han riktigt strålade, då han sade det.

Den unga frun smålog en smula vemodigt medan hon långsamt återtog sin vandring bortåt vägen.

— Kommer ni inte?

— Nej, men gå ni. Uppehåll er inte längre med mig.

Då han kom hade hon tänkt locka honom med sig bort ifrån det muntra sällskapet. Men nu bad hon honom ifrigt att gå tillbaka igen. Hvarför skulle hon hålla honom derifrån? Hon hade tyckt synd om honom. Men när hon nu såg in i det lyckliga ansigtet, måste hon erkänna för sig sjelf att hon kastat sitt medlidande på en, som icke behöfde det. Han kunde lugnt återvända till människorna derborta. Hvarken deras ord eller skratt kunde nå honom. Han hade med sig en bättre sköld än hon någonsin kunnat skaffa honom.

Men då hon kommit hem till sig och satte sig att skrifva sina bref ville pennan inte löpa på papperet.

Hon tänkte på ett par strålande, godmodiga ögon, och hörde ett, »hon är förtjusande!» Sedan ringde det i hennes öron: »säg mig inte det! Han är dum, ohjelpigt dum!» åtföljdt af ett klingande skratt.

Och det skrattet ljöd henne i hufvudet ännu in i sena kvällen, till och med i sömnen, och hon fick ingen ro.

Anna Wahlenberg.

Sommarstudier.

II.

Hon kom ihåg det.

Ångbåten gick, de unga flickorna viftade med förklädena, och barnen kyste på fingrarna. Det var så vackert väder i dag, att familjerna mangrannt följt husfäderna till båten, fastän den kom ganska tidigt på morgonen.

Då herrarna ångat i väg ett stycke utåt sjön, började man helsa hvarann på bryggan. Der voro nästan alla de kvinliga sommargästerna, fruarna Bäck och Brandt och Adamsson och Björk och Näslund och fröknarna dito dito.

Doktorinnan Adamsson såg sig likväl omkring efter en stund, som om hon saknade någon.

»Jag tror fru Malmkvist ä inte nere i dag», sade hon småleende till konsulinnan Brandt.

Den saknade fru Malmkvist hade visserligen ingen att följa ner annat än om måndagarna, då hon ledsagade sin man, slagtar Malmkvist, som blott hade tillfälle att vara ute och sola sig öfver söndagen. Men de andra dagarna gick hon ner i alla fall för att taga sig en morgonpromenad, ty hon var ordinerad att promenera för att undvika fettbildning kring hjertat, det visste alla menniskor, ty det var det första hon talade om för sina nya bekanta.

»Hon har inte tid», sade konsulinnan Brandt halfhviskande. »Hon ska ha kafferep i dag. Ä' inte doktorinnan bjuden?»

»Jo», sade doktorinnan och log litet igen, »både flickorna och jag.»

»Vi med.» Konsulinnan log också. »Det kom litet öfverraskande. Vi känner hvarann så litet.»

Doktorinnan kände inte heller fru Malmkvist något närmare. Hon visste inte en gång hvad hon varit innan

hon blef fru Malmkvist, men trodde att hon varit sin mans hushållerska innan hon blef hans fru.

»Ska vi gå?»

»Ja... Ett kafferep kan man ju alltid gå på. Det betyder ju ingenting så här på landet. Och så kan man ju inte sära henne... Hon har alltid varit så vänlig och tjenstaktig.»

»Ja, det förstås...»

Det var en ganska fin societet som samlades vid tolf-tiden i fru Malmkvists två, små nätt möblerade rum. Det var konsulinnan och doktorinnan med döttrar, fröken Winter, den förmögne grosshandlar Widells lilla eleganta fru, sjökaptenskan Hellman med flera.

Värdinnan, en liten fetlagd uppenbarelse i svart atlas, som gjorde hennes former ännu fyligare genom att märka alla runda partier med glansdagar, tog emot sina gäster med den mest förekommande artighet.

Hon tittade jemt och ständigt ut genom fönstret medan hon talade, och så fort hon såg någon ny gäst på gårdsplanen, sprang hon ända ut på trappan för att välkomna, och neg in henne hela tamburen igenom och bort till soffan, eller om den var upptagen, till någon bekväm stol.

Gästerna tittade sig noga omkring och hviskade litet vid hvarann i hörnen, och när fru Malmkvist var ute talade de högre.

»Man skulle knappt kunna tro att hon är slagtarfru,» sade fröken Winter och satte upp sin lilla aristokratiska näsa i det hon mönstrade väggar och möbler.

Det syntes verkligen att hon hade ambition.

När man betraktade portiererna och ateniennen med alla de fina småsakerna skulle man verkligen kunnat tro att man var i en familj med uppfostrad smak. Gardinerna med de knyplade spetsarna tydde också på detsamma, om de bara inte haft en sådan omöjlig veckad kappa öfver sig. Bordet var dukadt med en massa silver, som skulle ha sett vördnadsbjudande ut, om bara inte en ishink blifvit använd till blomstervas, och anordningarna i öfrigt skulle ha vittnat om en ganska aktningssvärd bekantskap med den fina världens fordringar, så framt inte bordlöparen råkat komma på galen led öfver bordet.

»Söta Ebba lilla, hvad du har för en vacker klädning,» sade fru Malmkvist och kysste sjökaptens Hellmans lilla fru midt på munnen. »Är den från Lundins?»

Nej, den var inte från Lundins.

»Ja se, när man ä' så der ungdomligt elegant till figuren som du, lilla Ebba, så kan man ju sy hvar som helst. Men annars så säger jag då för min del, som jag alltid har sagt, att det är mycket bättre att ta' två klädningar om året hos Lundins än fem hos andra sömmerskor.»

Det gjorde effekt. Konsulinnan såg på doktorinnan. Man kunde riktigt föreställa sig att man var på besök hos en kommerserådinna.

Men nu voro alla komna, och fru Malmkvist och hennes jungfru sprungo ut och in med kaffe, chokolad och varma smörgåsrätter.

»Söta lilla Ebba, skulle du vilja vara så innerligt rar och servera chokoladen medan jag serverar kaffet?»

Lilla fru Hellman, som alltid var med om att göra hvad man bad henne, sprang gladt upp och ställde sig vid bordet att skänka i. Men när hon räckte en chokoladkopp åt fru Widell, tog denna fast henne i armen.

»När blef du du med fru Malmkvist?»

»Det var visst ett par dar sedan.»

»Jaså.»

»Ja, hon sa vilse jemnt och ständigt, och bad om ursäkt för hon kallade mig för Ebba, och så... Ja, jag minns verkligen inte riktigt hur det gick till.

»Hm...» sade fru Widell.

Välfägnaden var både riklig och god. Efter smörgåsbordet med alla delikatesserna, det doftande morkkaffet och chokoladen kom vin med syltad frukt.

Man satt rundt omkring bordet och gjorde all heder åt anrättningarna, och ju mer man försåg sig, ju mera strålände och frispråkig blef värdinnan.

Medan fru Widell åt sin tredje aprikos anförtrodde hon henne, att hon hade hopp om att de äfven skulle råkas i vinter, nämligen i ridhuset vid Mästersamuelsgatan, der fru Widell öfvade sig i ridkonsten, ty fru Malmkvist var också ordinerad denna motion. Hon undrade bara hvad hon skulle ha för färg på sin ridklädning, grön eller blå, och så om hon skulle ha slöja på batten.

Bland det öfriga sällskapet hade det emellertid uppstått en sådan der obehaglig paus, som brukar kallas för »en löjtnant går öfver golfvet». Man åt i tysthet, tog sig en mun vin, och lilla fru Hellman hade satt båda rambå-

garna på bordet, lagt hufvudet i dem och stirrade tankfullt upp i taket.

»Nej, men se», sade hon och pekade dit upp, »se så lustigt!»

Alla tittade.

»Det ser precis ut som en skinka.»

Genom det otäta yttertaket hade regnet slagit in på vinden och från vindsgolfvet sipprat ned i trossbotten, som det äfvenledes trängt igenom tills det hunnit ända ned till rumstaket, på hvars hvitlimmade papp det tecknat upp en mängd gulflammiga ränder, som bildade de mest fantastiska figurer. En af dessa hade verkligen en ganska välbekant afrundad triangelformig fason.

»Kan du inte se så precis likt det är», sade fru Hellman och stötte fru Malmkvist på armen.

»Nej, det kan jag inte.»

Svaret lät afklippt och tvärt, men det märkte inte den ifriga lilla frun. Hon var allt för intresserad af sin upptäckt.

»Det var besynnerligt, kan du inte se hur rar och präktig den ser ut, och alldeles den rätta svängningen på sidan.»

Det lät som om fru Malmkvist hade fnyst till ett tag. Nej, hon hade inte sinne för sådana der fantasier. Hon höll sig till det mera materiella hon. Och så tog hon sig två klunkar hett kaffe, så hon höll på att bränna upp tungan.

Men de andra hade större fantasi. Fru Hellmans upptäckt erkändes kring hela bordet.

»Tänk att du inte kan se det, fastän det ä' så tydligt!» Hon var envis. Nöjet var intet så stort, om hon inte hade alla med sig. »Titta bara på skaftet! Der sitter ju till och med segelgarnsyggan, som man hänger upp den på.»

»Hvad är det! Hvad är det...» utbrast plötsligt doktorinnan.

Hon var den enda, som inte tittat upp i taket och blef därför den första, som observerade att fru Malmkvist nervöst dragit upp näsduken ur fickan och tryckt den mot ansigtet.

De tysta tårarna varade emellertid icke länge. Nu kommo snyftningarna i full fart.

Man reste sig från bordet och trängdes kring värdinnan. Mådde hon illa? Hur var det fatt? Hvad hade händt?

Det dröjde en stund innan hon kunde tala. Men så fick hon fram ett par ord.

Hon rådde inte för det! Nej, hon *rådde* inte för det...!
Hvad var det hon inte rådde för?

Det ville hon inte säga, men hon sade i stället att hon visste det, att hon mycket väl visste det, ja, att hon visste att hennes man inte hade något fint yrke. Och så storm-snyftade hon.

»Men, fru Malmkvist! Kära fru Malmkvist...!»

Jo, det visste hon. Men det var hederligt. Det var det! Hon ville önska att alla människor voro så hederliga som hennes man och gjorde lika bra rätt för sig.

Och så tog hon bort näsduken från ansigtet och såg på dem allesamman, men längst på Ebba.

Den lilla frun fick tårar i ögonen.

»Du förstår väl att jag inte menade...»

Fru Malmkvist gjorde sig så rak och ståtlig som hon kunde bli.

»Jag är enkel, fru Hellman», sade hon och lade sin utbredda hand öfver bröstet. »Jag är en tarflig människa, fru Hellman. Jag har inte något distingert sätt att umgås med människor, fru Hellman. Men jag är hederlig, fru Hellman, och jag tror till och med att jag kan säga att jag har mera takt och uppfattningskänsla än en del andra.»

Hon hade hållit upp sitt hufvud länge nog. Det der talet öfverväldigade henne alldeles, så hon sjönk i hop och föll i ohejdad storgråt, hvarunder hon naturligtvis inte hörde ett ord af hvad fru Hellman och de andra sade.

Till slut måste doktorinnan och konsulinnan föra in in henne i sängkammaren, stänga dörren och lägga henne på soffan. I det yttre rummet var det tyst. Man satt och lyddes. Derinifrån hördes fortfarande snyftningar, låga tröstande röster och ljudet af flaskproppar, som dro-gos upp.

»Herre Gud, inte kom jag ihåg att hennes man var slagtare», hviskade fru Hellman, som såg ytterst olycklig ut.

»Ja, hvem tänkte på det», sade fru Widell.

Lilla fröken Winter satt småleende och borstade smu-lorna af duken.

»Men hon kom ihåg det hon! Och det bara för hon så rysligt gerna ville glömma det.»

Man satt ännu en stund och väntade, men när snyftningarna inte tycktes vilja sluta på den närmaste halftimman tog en efter annan sin hatt och gick. Till sist var rummet tomt.

Men derinne satt fru Malmkvist ännu länge och grät och talade om att hennes man var en hederlig karl och hon sjelf en enkel menniska. Och så slutade det kafferepet.

Anna Wahlenberg.

Från den bildande konstens värld.

En åter- och öfverblick

af

Theodor Lindblom.

Det är så godt att från början begränsa det område, på hvilket vi i denna uppsats skola röra oss. Om en internationell öfverblick af den bildande konstens värld kan icke blifva tal. Alltså hålla vi oss till det inhemska konstområdet. Så här mot slutet af året har det synt oss lämpligt, att låta återblicken omfatta 1890 års händelser på det angifna området.

* * *

Redan i början af det snart gångna året uppdyker i den allmänna debatten en byggnadsfråga, som genom den betydelse hon har för hela vårt konstlif, träder i förgrunden af vår konstverlds evenements.

Akademien för de fria konsterna har under årens lopp blifvit trång. Deröfver må man ej stort förundra sig, ty tillströmningen till dess läroverk har under de senare åren varit särdeles stor, och akademien har icke gjort synnerligen mycket för att vända de inträdessökandes och adepternas uppmärksamhet därpå, att den akademiska konstundervisningen i våra dagar är i högsta måtto egnad att dana ett artistproletariat, liksom tillströmningen till universiteten framkallar det literära proletariatet. Att vederbörande lärare måste anställa en sofring bland inträdessökande är ju en själfklar sak, men hvad som lika mycket borde ligga dem om hjertat är att visa de ungdomsskaror, hvilka de leda, på det framtida öde, som väntar de fleste: att lefva blott på stolta

konstnärströmmar i ett land, som icke ens har råd att köpa våra mest genialiska och tekniskt bildade konstnärers arbeten, att framsläpa ett lif utan bröd men med en rik och städse växande fond af svikna förhoppningar och bitterhet mot ett samhälle och en tid, som för länge sedan kastat öfverbord en ensidig konstförgudnings barlast.

Det kan icke förnekas, att akademien för de fria konsterna med sina lockelser om diplom, resestipendier, hedersomnämmanden och hela denna urmodiga apparat af utmärkelsetecken af olika grader samt framför allt sina för ensidig artistuppföstran organiserade skolor i väsentlig mån står hindrande i vägen för förverkligande af den af tidsförhållandena och den småningom framträdande moderna samhällsordningen framkallade meningen, att den bildande konsten bör träda i yrkets, handverkets tjänst. Hvad som under antik och renässans gjorde sig gällande och hvad som också är alldeles naturligt, nemligen att måleri och skulptur skola verka som tjänande systrar i lika berättigad ranggrad under arkitekturen, den principen har allt mer och mer under den senare tiden vunnit tillämpning i hela den bildade världen och lyckligtvis äfven hos oss. Vår konstakademi är äfven grundad under förhållanden, som kräfde tillämpning af samma princip. Det var under byggandet af Stockholms slott, då behofvet af konstbildade och förfarne inhemska yrkesarbetare var stort, som de under akademien hörande skolorna upprättades. Dessa skolor voro sålunda redan från början yrkesskolor, och undervisningen i dem gick i en sund, praktisk riktning.

Men akademierna kommo och med dem pedanteriet, denna småfnaskiga akademiska »smak» och »stil» samt, det värsta, lärdomshögfärden.

Med staffitafan och statyetten, dessa flyttbara vägg- och rumsdekorationer, hvilka nu i hvarje något så när burgen borgares våning skräpa som vittnen om egarens »konstsmak» eller i den mera bildades salong på grund af väggytornas omöjliga disposition och belysningsförhållanden förlora all effekt, äfven om de äro utförda af en mästares hand, kom in i samhället den föga tilltalande och af ennågot äldre generation ökända typen »den missförstådde artisten». Han var uppföstrad till öfverklassare. Han svalt och frös hellre i sin »egen» atelier än att t. ex. gå till en dekorationsmålare och säga: »jag har gått igenom akademiens målarskola; gif mig arbet!» Han kunde ej betala sin hyra, han fick middag ett par gånger i veckan, han förblef hellre proletär än att bli arbetare, ity att han var »artist».

Vi skola icke tro, att denna typ är försvunnen, därför att han ej längre uppenbarar sig i baret, polkahår och sammetsjacka. Han lever ännu om än iförd »snygga gångkläder» och i allo företeende en habitus »fin du siècle». Men samma åskådning förestafvar hans lif eller rättare — lätja. Han är född öfverklassare — lät så vara, bördén kunde ha räddat honom åt arbetet! — men han är äfven *uppfostrad*, yrkesbildad till öfverklassare, och om han icke eger en sällspord begåfning, blir han, då han afslutat sin »akademiska bildning», för alltid utanför den konkurrens som, redan den spännande i och för sig sjelf, råder mellan ett tjugutal mera framstående konstnärer bland de hundratal, hvilka åtnjutit och åtnjuta akademisk undervisning. Af dessa »hørs de concours» stående akademiskt bildade somna de flesta bort i andlig försoffning, några slå sig på »grosshandel» med studier och slarfvigt hopradsade saker — ett yrke som är till föga båtad för ammande af en förständig och sund smak — och det ringaste antalet har mod nog att begifva sig till yrkena.

* * *

Hvad jag med anförande af dessa fakta velat framhålla är det, att akademiens skolor äro icke blott obehöfliga utan skadliga för en nationell och tidsenlig konstbildning i detta land. Men af en kunglig akademi kan man ej begära ett medgifvande i den antydda riktningen, ännu mindre en inkompetensförklaring. Då det nu blifvit trängt i akademiens byggnad, så gick man till kungs och begärde ett ansenligt anslag till ny- och ombyggnad af akademiens hus vid Rödbotorget, k. proposition afläts, den eljest så förständige ecklesiastikministern pläderade för saken i kamrarne, och anslaget gick i genom. Vi skola sålunda inom den närmaste framtiden se resa sig ett nytt palats för den högre konstundervisningen. Hvad här ofvan yttrats torde redan ha klargjort vår ställning till denna byggnadsfråga, men vi vilja ytterligare i kort-het motivera densamma.

Vi ega här i hufvudstaden en på fullständigt praktisk och tidsenlig grund baserad konstbildningsanstalt: Tekniska skolan, hvilken äfven omfattar de undervisningsämnen som odlas vid konstakademien. Läroanstalten har under skicklig ledning nått en hög grad af utveckling och leder eleven så långt, att han, om han eger tillräcklig begåfning, bör kunna med framgång inlåta sig på egentlig konstproduktion och i alla händelser framgångsrikt täfva med alla dessa mer eller mindre »akademiskt bildade»

dilettanter, som öfversvamma utställningar och konstmarknad med sitt kram. Dessutom har han framför dessa den fördelen, att hans uppfostran varit praktisk och mångsidig, så att blicken öppnats för den ställning konsten bör intaga till yrkena och industrien, och skulle det slå fel för honom på den rena konstproduktionens gebit, står han ej tveksam inför alternativet att antingen bli artistproletär och svälta eller ställa talang och kunskaper till yrkenas förfogande och få dagligt bröd.

Meningarne torde emellertid blifva delade derom, huruvida denna primära undervisningsanstalt bör hafva en öfverbyggnad. Blir det tal om att med borttagande af akademiens lägre skolor bibehålla de högre, kvarstår ändå det missförhållandet, att staten uppfostrar till *yrkeskonstnärer* (sådana som uteslutande bli hänvisade att lefva af ren konstproduktion) en mängd personer, som staten icke kan framdeles understödja genom löner, stipendier eller inköp. Beträffande den senare formen af understöd skulle det behövas en alldeles ny sammansättning af andra kammaren, om större och, gud skall veta, välbehöfliga anslag skulle beviljas för konständamål. En sådan öfverbyggnad som akademiens högre skolor skulle sålunda bidraga till bibehållande af det sociala missförhållande, som vi här ofvan påpekat. Och i vår tid med sin skarpt tillspetsade sociala fråga gäller det för staten att icke främja institutioner, som kunna ådraga den ansvar gent emot individen.

Men om staten skulle vara ansvarig för att en hel del konstnärer, uppfostrade i statens läroverk, blifva lönlösa eller utan allmänt understöd, bär den då icke äfven ansvaret för det literära proletariet, som fostras genom undervisningen vid de allmänna läroverken eller universiteten? Ingalunda, åtminstone ej i på långt när samma grad. Läroverksundervisningen förbereder till en mängd yrken och befattningar som föda sin man, och hvad beträffar universitetsundervisningen så utbildar den ju adepterna för tusentals aflönade tjänstemannaposter i riket. Konstakademien deremot kan endast erbjuda sina abiturienter högst få aflönade platser vare sig som lärare vid akademiens skolor och tekniska skolor eller ritlärare vid de allmänna läroverken. De andra, som icke kunna erhålla dylika poster, men som uppfostrats vid statens läroverk för den högre konstbildningen, få lefva på guds försyn och ett arbete, som renderar dem i lyckligaste fall heder men föga penningar.

Skulle det nu varda till så synnerligen stor skada, om konstakademiens skolor, inklusive de högre, alldeles försvunne? Vi tro det ej. Men, frågar man, skulle då allt tillfälle till högre

konstbildning betagas dem som skulle önska en sådan? Nej. Vi ha dess bättre åtskilliga framstående konstnärer, som äro både kompetenta och villiga att upprätta enskilda skolor för högre undervisning i måleri och skulptur. De som efter slutad kurs vid Tekniska skolan kände kallelse att ytterligare utbilda sig, behöfde sålunda ej sakna tillfälle härtill och hade, i händelse endast enskild undervisning stode till buds, dessutom den fördelen att själfva få välja sina lärare. Och i själfva verket anlitas numera i stor utsträckning äfven hos oss den privata atelierundervisningen, ja t. o. m. akademiens professorer meddela sådan. Sålunda ha professorerna Börjeson och frih. Cederström redan upprättat en dylik privat skola.

Man invänder nu här: »hur många ha väl råd till att bekosta sig privat undervisning?» Vi erinra gent emot denna invändning om alla de konstadepter, som, kanske utan att ens ha afslutat sin kurs vid akademiens skolor, i någon af konstens hufvudstäder söka undervisning och utbildning. Huru få dessa råd att skaffa sig privat handledning? Saken är den, att den verkliga talangen alltid tar sig fram, för den öppnar mecenaten gerna sin plånbok, ja läraren ofta kostnadsfritt sin atelier. Hundratals exempel på en sådan konstnärsutveckling föreligga icke minst i den senare tidens historia.

Derigenom att den högre konstundervisningen blefve en privat sak skulle äfven konstnärspauperismen minskas och en utgallring ega rum bland alla dessa konstnärspretendenter, af hvilka ett fåtal när målet och resten bör hänvisas till yrkena. Dessa utvalda, som en gång skola förvärfva mästartevärdigheten, behöfde för öfrigt icke trampa någon törnestråt under läroåren.

Vi ha ingalunda med denna bevisföring velat göra gällande, att konstakademien bör försvinna från jorden. Ack, nej! Må den gerna lefva! Men må den få en sådan organisation, att den icke uppammar ett proletariat! Vi ha ju åtskilliga andra institutioner i vårt land med rang, heder och värdighet af »akademier», exempelvis Svenska akademien. Den verkar icke genom skolor men gagnar likväl. Må Fria konsternas akademi gerna stå kvar som en pristäfvingar utlysande och pris samt stipendier utdelande anstalt, men må den icke genom sin med auktoritetens makt lockande undervisningsanstalt fostra ett artistiskt proletariat!

Vi tro oss ha framlagt fullgiltiga skäl för vår åsigt att akademiens skolor äro obehöfliga. Och om vårt försök härtill kräft väl stort utrymme, så beror detta derpå, att vi en gång rätt grundligt velat behandla denna för vår konstbildning, ja för vår konst-

utveckling så afgörande fråga om akademiens vara eller icke — vara.

Men när nu akademiens lokaler icke behöfva användas till skolor, hvartill skola de då begagnas? Till utställningslokaler, svarar man. Ja, det kunna vi vara med om. Anställ en grundlig reparation, hugg ut väggar, vidga och höj fönstren, låt anbringa öfverbelysning, med ett ord: inred i akademiens hufvudbyggnad en tidsenlig utställningslokal! Der skall ändå blifva plats öfver för bostäder åt akademiens direktör (om så påfordras) och dess sekreterare.

Men nu uppstår den frågan: är en särskild akademisk utställningslokal af nöden? I den något lamenterande skrifvelse till k. mt., hvori akademien begärde anslag till nybyggnad och som finnes bifogad vederbörande utskotts utlåtande, lägga de petitionerande största vigten vid just behovet af en tidsenlig utställningslokal och framhålla såsom en väsendtlig anledning till den schism som en tid rådt inom konstnärsvärlden det förhållandet, att akademien saknat en expositionslokal, som den kunde upplåta åt svenska, ja nordiska konstnärer af skilda läger. Nåväl, denna samma akademi som i ofvannämnda skrifvelse visat sig så ömmande för alla dessa konstnärer af skilda läger, hvilka året om sakna en lämplig utställningsplats, den förklarar för några dagar sedan, då den väl är säker om anslaget till sitt nya palats, helt nådigt, att den skall ställa sin nya expositionslokal till svenska konstnärers förfogande under — största delen af året tror någon? — nej under — två månader.

Vi skulle icke undra på, om våra konstnärer betackade sig för denna nedlåtande vänlighet och i stället fortsatte att till den redan förut befintliga byggnadsfonden samla ännu ifrigare än förut medel för att ungefär samtidigt med att akademien firar sitt taklagsöl kunna bosätta sig under eget tak.

För vår del vilja vi anse det som ett glädjande symptom till enhetlig samverkan mellan de skilda fraktionerna inom vår konstnärsvärld, att under årets lopp i konstnärsklubben och det separatistiska konstnärsförbundet fattats beslut om samarbete för ett gemensamt mål: uppförandet af en tidsenlig utställnings- och klubblokal. Det är så långt endast *ett* mål, som de båda ha gemensamt, men ett väsentligt sådant. De tvistande parterna ha beslutit sig för att bo under samma tak. Det bör kunna leda till ett gynnsamt resultat. Och dessutom: »tiden läker alla sår». När en gång det nya hemmet är färdigt, kanske råda då idel harmoni och frid inom konstnärsvärlden.

Begge partierna ha dragit sitt strå till stacken. Det var den äldre brodern, konstnärsklubben, som började genom ett lotteri anordnad år 1884, hvilket inbragte öfver 50,000 kr. Derefter kom konstnärsförbundets lotteri år 1887, som renderade öfver 20,000 kr., och nu är man snart gemensamt färdig med ett tredje lotteri, hvars vinster äro värderade till omkring 40,000 kr.

Kring detta rent ekonomiska mål ha som sagdt slutit sig de olika elementen inom konstnärsvärlden och bildat en förening som, ifall vi ej misstaga oss, skall bära namnet »Föreningen af Sverges bildande konstnärer». Att en sådan förening kunnat bildas beror i icke oväsentlig grad derpå, att konstnärsklubben redan förut de facto omfattar begge de partier, som stridt om hegemonien inom den svenska konstvärlden, att det sålunda förefans en stark förutsättning för en sammanslutning, blott ett antagligt gemensamt mål vardt funnet. Vidare torde ett visst tillmötesgående från konstakademiens sida under den nye direktörens regime ha gjort sitt till, äfvensom att oppositionen afstått från de häftiga öfverilade fordringarne på rent administratift deltagande i händelserna inom konstvärlden, hvilka, hur berättigade de i delar voro, dock voro omogna och under sådana förhållanden allt annat än opportunistiska, något som vid den tid de först framträdde hade varit önskligt för beredande af någon framgång.

* * *

För resten lida vi just icke brist på utställningslokaler, fastän de tyvärr icke på långt när tillfredsställa ens de blygsammaste anspråk på lämplighet.

Ha vi icke vår vana trogna fliteligen och regelbundet erlagt söndagens 10-öres entrée och traskat omkring på vår gamla hederliga konstförening, beundrat herr L:s döda foglar i fosterländska färgerna (en stående vinst som vid det här laget bör pryda ett hundratal väggar i Sverges rike och gifva en expressiv föreställning om det nutida svenska måleriet), hafva vi icke under månader vederqvickt af fru Y:s »trädgårdsinteriörer» med en stockros i midten och litet kراف, föreställande vildblommor och gräs som ram, skådat »stämningsfulla» strandpartier af herr X. och skogsinteriörer af herr Z.? Denna öfversvämning af diletterteri, har endast undantagsvis afbrutits af värdefulla konstverk, inför hvilka man stannat med samma känsla som ökenfararen i en oas. Om föreningsledamöterna icke just alltid blifvit synnerligen glada öfver resultatet af

inköpsnämndens verksamhet, ha de dock någon gång kunnat trösta sig vid anblicken af något konstverk, som kommit fram ursprungligt ur en vaken iakttagelseförmåga och pregats af en säker teknik. Det skulle bli allt för vidlyftigt att inlåta sig på anförande af några andra namn än de här ofvan antydda. De äro i alla händelser typiska nog.

Skulle det icke vara möjligt för Konstföreningen att tillsätta någon slags pröfningskomité, som hade att göra ett urval af utställningsföremål? Konservatorn torde vara allt för upptagen af andra löpande göromål för att kunna ensam utöfva kritik öfver de för utställning lämpliga konstalstren. Dessutom är han måhända icke fullt opartisk. Föreningen torde ha god tillgång på komitékrafter.

* * *

Strax efter det Konstföreningen flyttat från sin gamla under åtskilliga år innehafda utställningslokal i atelierbyggnaden vid Kungsträdgården, anordnades å denna lokal en specialutställning af största intresse, nemligen af *Anders Zorns* senaste arbeten. Utställningen var anordnad till förmån för svenska konstnärernas ofvannämnda byggnadsfond.

Vida intressantare än att vanka omkring på en utställning med idel utförda, i hvarje detalj afslutade arbeten är att på en konstnärs atelier taga i betraktande hans studier, denna icke korrekturlästa öfversättning i linier och färger af naturföremålens intryck. Derigenom kommer man in på lifvet på denna ursprungliga, subtila vaxelverkan mellan å ena sidan naturlifvet, å den andra sidan konstnärens fantasiverksamhet, hans i konceptionen sig yttrande sjäslif.

Det var nästan som en sådan der intim ateliervisit när man besökte Zorns utställning. Först och främst hade man ju dessa delikata landskapsstudier särskildt från Dalarne, som återupplivade bekatskapen med den eminenta aqvarellisten: saftig grönska, djupblå sjö, röda stugor, brokiga allmogedrægter — med ett ord förtjusande små bilder. Men derjemte fick man se, huru den skizzartade behandlingen med framgång kan användas äfven på större uppgifter, såsom särskildt här porträtten. Herr Zorn har tydligtvis målat dessa porträtt på en förvånansvärdt kort tid, han har behandlat dem som skizzer.

Af någon ängslig teckning synas inga spår. Bilden är direkt utkastad på duken. Men med hvilket lif träder den ej fram

ur sin ram. Just därför att den är en ögonblicksbild, framsprungen ur en direkt konception, just därför verkar den så slående sant. Sedan må man tvista om målningsättet bäst man vill, — och skall man måla raskt blir det naturligtvis skizzartadt — hufvudsaken blir dock att komma verkligheten så nära som möjligt.

* * *

Detta är också hvad flertalet af dem som äro medlemmar i *Konstnärsförbundet* eftersträfvat. Man såg det tydligare än någonsin vid förbundets utställning i början af året.

Der fans åtskilligt, pregladt af förkonstling, ett intvingande i manér och för framställaren främmande formgifning, modesaker. Men i allmänhet hvilket lefvande lif i färg, hvilken lust och trängtan att fånga solljuset eller annan tillfällig belysning, att se lifvet sådant det är!

Och dessutom hvilken nästan nervös sträfvan att så hastigt som möjligt, innan det första intrycket hinner förflyktiga och atelierluften sprida imma öfver duken, få bilden fast derpå! Sannerligen om »snabbmåleriet» vid något tillfälle är berättigadt så är det i detta.

Vi vilja i detta hänseende blott erinra om den ytterst sensible landskapsmålaren Per Ekströms arbeten, han som under årtal kämpat för ryktet, under det hans obestridliga talang blifvit underkänd.

En bland de mest subtilt uppfattade och känsligt återgifna bilder på denna utställning var Richard Bergs aflånga landskapsstudie med ett långt aningsfullt perspektif ned mot och utefter sjön samt sin vårsaftiga och friska grönska. Bland öfriga impressionister må erinras om Karl Nordström med sina egendomliga, hårdt målade och af oförmedlade färgmotsatser betecknade tafior, Nils Kreugers mjuka i dimstämning borttonande landskap, Zorns stora aquarell »Une première» med en badande qvinna och hennes barn vid en strand, hvars konturer förlora sig i ett af regnstämning öfvergjutet perspektif, Robert Thegerströms dukar hållna i en »couleur bleuâtre» som verkar tämligen konstladt, Eva Bonniers förträffliga clair-obscur-stycke »Musik» m. fl.

I detta sammanhang få ej med tystnad förbigås de konstverk, som i högsta grad voro egnade att visa, huru den moderne konstnären kan på ett en mästaré värdigt sätt lösa den uppgift tiden kräver af honom, nemligen att lemna staffibilden och ställa sig i yrkets tjänst, att bli dekorationsmålare. Herr Pontus Für-

stenberg, den kände konstvännen och mecenaten i Göteborg, önskade pryda vestibulen till sitt bekanta galleri med någon expressif dekorationsmålning. Han kunde ju ha vändt sig till en skicklig yrkesmålare och fått saken ganska tillfredsställande utförd och för ett jmförelsevis billigt pris. Men en nobel instinkt bjöd honom söka sin man bland dessa unga friska viljor, som icke försmå att ställa en mästartepensel till det dekorativa måleriets förfogande. Och så tillkommo dessa tre allegorier af Carl Larsson: Renässansen, Rococon och Nutidskonsten, hvilka voro de mest framträdande på förbundets utställning.

Det får medgifvas: dessa målningar ha utgått från en ytterlighetsriktnings natur- och konstuppfattning. Alla dessa arbeten liksom exempelvis de magnifika skärmarne af Pauli och Liljefors äro »nutidskonst» från intransigent synpunkt — ty många bland våra »svenska parisare» äro intransigenter. Men trots öfverdrifter i färg och komposition verkar en sådan uppfattning ofantligt mera lifigt, för att begagna ett slangord, »pifigt» än dessa regelrätt tecknade och färglagda dukar, som vi varit vana att se. Det är lek, ja själfsväld — låt så vara! — men det är ungdom, en fläkt som förebådar den renässans vi förbida, och som skall gifva en bestämd och expressif form åt de idéer som instinktmässigt, kaotiskt röra sig i tiden, efter hvilka vi med aning famla, och efter hvilkas uppenbarelse i klart medveten form vi trängta.

*   *   *

Konstnärsförbundets utställning i våras var för öfrigt den sista stora drabbning mot akademisk smakriktning som stod i Theodor Blanchs sedan 8 år tillbaka till utställningslokal nyttjade konstsalong.

Under denna 8-års period har herr Blanch på ett om oegenyttigt intresse för konsten vittnande sätt sökt göra hufvudstadens befolkning förtrogen med hvad den utländska konstmarknaden tid efter annan haft att bjuda på. Han har hufvudsakligen lagt an på att för allmänheten presentera konstverk, som varit af den beskaffenhet, att de kunnat af alla uppfattas, varit eguade att popularisera konsten, ett mycket lofvärdt syfte. Och han har med kända uppförlingar anordnat utställningar af samtidens störste konstnärer. Vi behöfva blott erinra om expositionen af Munkaczy's framstående arbeten, storslagna dukar af Julius Kronberg, Georg von Rosen och andra betydande inhemska konst-

närer. Senast i höstas beredde han oss tillfälle att se en mycket intressant historiemålning af italienaren Simoni, »Persepolis brand». Vi tro, att herr Blanch genom sina initiatif i väsendtlig mån bidragit till att i vida kretsar väcka intresse för den bildande konsten, och därför må bringas honom ett tack nu, då han öfverlätit sin för utställningar särdeles favorabla lokal åt Sverges allmänna konstförening, som derstädes nu i dagarne anordnat en rikhaltig utställning af mestadels hypermoderna konstverk.

* * *

Vi hafva i början af denna uppsats sysselsatt oss med statens, om vi så få uttrycka oss, produktion af konstämnessvenner och det ansvar den måste bära för öfverproduktionen. Vi äro i tillfälle att med ett färskt exempel belysa vårt påstående om statens ansvarighet i detta hänseende: det senaste inköpet af till statens samlingar hembjudna konstverk.

Det var endast åt *fyra* staten kunde sträcka fram sin hand och säga: »se här belöningen i klingande guld för edra årslånga mödor!»

Vid detta tillfälle visade sig emellertid inköpsnämnden ha blick för det resonliga uti att tillåta en prononceradt modern riktning varda representerad i statens samlingar. Hvad vi framför allt gratulera Nationalmuseums konstsamligar till, det är att hafva förvärfvat arbeten af Per Ekström och Chr. Ericsson.

Om den förres konst ha vi här ofvan haft tillfälle att yttra oss. Han syntes oss dock vara bättre representerad genom andra till staten hembjudna arbeten än det som blef inköpt, nemligen »Solglitter på vägen». Emellertid är det hufvudsak att en af impressionismens svenska utposter är representerad i de staten tillhöriga konstsamlingarne. Bättre sent än aldrig!

Något ypperligare förvärf kunde Nationalmuseum bland de hembjudna skulpturverken knappast förskaffa sig än Chr. Ericssons vas med dessa delikat behandlade och — om vi så få uttrycka oss — lyriskt uppfattade växt- och djurmotif, som smycka den i mattbrun färg fint polerade bronsytan. Ingen nu lefvande svensk skulptör och näppeligen någon förut verkande har med en fullt orignell uppfattning af ämnet förenat en så klar blick för skulpturens vardande uppgift: att med motif från den lifssfer hvori vi dagligdags röra oss och ej från ateliermodeller hemta inspiration till konstverk, som blifva gagneliga på samma gång de äro prydliga.

Af de öfriga två konstnärer som inköpsnämnden bevärdigat med sin nåd: hrr Oskar Björk och Ivar Nyberg, är den förre redan förut representerad i museet genom sin förträffliga bild från Rialtotorget i Venedig, hvadan det syntes temligen onödigt att inköpa hans visserligen friska, raskt målade ladugårdsinteriör, och den senare för länge sedan berättigad att intaga en plats i statens konstsamlingar, hvilka fått en värdefull tillökning genom hans brillanta clair-obscurbild.

Goethe och Wagner.

Scen-Studier

af

Ludvig Josephson.

I.

Goethe skref *wie es ihm um's Herz war* och skref ofta mycket för långt, i synnerhet när det gälde skådespel och tragedier. Hans härliga fantasi, sprungen lika mycket ur hans rika hjerta som hjärna, tyglades ej alltid af hans nästan gudaingifna, allt omfattande förstånd. — Han lät hjertat obehindradt tala. — Richard Wagner skref uteslutande med det beräknande förståndet och skref ännu längre. Ord- och tondiktare på samma gång förlängde hans toner den redan i och för sig långa dikten; hans fantasi, från början naturlig, blef småningom längsökt och vidlyftig och qvälde slutligen aldrig ursprungligen fram ur ett rikt *hjerta*, som hans beräknande och teoretiska förstånd därför ej heller behöfde göra sig mödan att tygla.

Till dessa för länge sedan gjorda betraktelser hade jag tillfälle återkomma då jag under min senaste vistelse i Berlin, i kejsarstaden — der den sceniska konsten visserligen ej alltid är den mäktigaste och med den största värdigheten parade — hade tillfälle att på *Deutsches Theater* öfvervara uppförandet af *andra delen* af Goethes »Faust» och i *das Königliche Opernhaus* af Wagners »Die Walküre».

Det förra stycket har jag aldrig förr haft tillfälle att lära känna från scenen. Det andra har jag hört först i Bayreuth vid dess första uppförande och sedan i Wien och annorstädes.

Begge dessa föreställningar, som nu bjödös mig i Berlin, borde emellertid ha varit af ett aldeles säreget intresse på grund af deras literaturhistoriska och musikaliska värde, som ock för deras undantagsställning inom diktens och musikens områden — och hvilken ännu verksam och intresserad teaterman skulle väl lemna tillfället obegagnadt för att öfvervara så lockande teateraftnar? — Men var jag på förhand intresserad, så blef jag under föreställningarnes gång grundligen kurerad för min nyfikenhet på det förra stycket, och för mitt försök att afvinna det andra förnyadt och ökad intresse. Hur en dramaturg än handskas med Goethes Faust *andra delen* — vore denne dramaturg också den skickligaste i konsten att förkorta och omarrangera en stor skalds öfverflödande rikedom på innehåll — så skall han misslyckas; — ty denna del af Goethes Faust är en omöjlighet på scenen. Wagners »Walkyrian» är deremot visst ingen omöjlighet, det har till full klarhet bevisats; men lika full af härliga och gripande episoder som Goethes tragedi är, lika full af långrandiga, tråkiga och snart sagdt barnsligt tafatta episoder är Wagners tragedi, som dessutom, lösryckt ur festspel-cykeln, är oförståelig för den ej med hela Nibelungen-tetralogien, (åtminstone med »Rheingold») förtrogne åskådaren och åhöraren. Och hur den skickligaste orkesteranförare och den ypperligaste orkester än handskas med Wagners oändliga musik skall detta musikdrama, utan sångare och framställare på den högsta höjden af fulländning i deras konst, aldrig kunna göra den beräknade verkan — och äfven med sådana knappt tänkbara tolkare, — trots några enskilda både gripande och sköna episoder, — förekomma en opartisk åhörare tråkigt och långsamt förslappande.

* * *

Goethe lär sjelf till Eckermann om andra delen af »Faust» ha sagt: »alltsammans är öferskådligt (»sinnlich») och det skall falla en hvar i ögonen när stycket en gång kommer på scenen.» — Männe icke Goethe dervidlag, (trots sin höga ålder) led af samma blinda faderskärlek för sitt eget foster som äfven de största snillen, åtminstone en tid efter sjelfva skapelsen, hysa för sina afkomlingar, delande samma svaghet som behäftar de smärre författarne? Troligen! Och helt naturligt! — Hela denna Faust-dikt är till anläggning och utförande så öfvervåldigande stor, så skön, så rik på härliga och ofta rent oupphunnna dramatiska episoder, att det med rätt kunde väntas scener och bilder af en

ojemförligt bländande verkan — om de blott kunde framställas så, att de illusoriskt förmådde verka på en *bildad* och konstförständig åskådarehop. Och på en publik som icke allenast njöt med ögat, men också förstod hvad som knappt vid första läsningen af dikten är fattligt. — Man kan gerna tillstå, att man icke fattar skaldens alla fantastiskt sväfvande intentioner ens vid andra läsningen. Att *se* och *höra* denna tragedi på samma gång — och vänta en verkligt god framställning af det hela, blir en omöjlighet. — I sin förhoppning om styckets möjlighet på scenen lär Goethe försigtigt ha tillagt: att för utförandet af hans stycke behöfdes en mycket stor scen och framförallt en regissör, som icke vore så lätt att finna. — Jo, jo men! Den regissör har aldrig funnits som på ett sannt och fullt tillfredsställande sätt skulle ha kunnat sätta hela detta jättedrama i scen, så att *allt* blefve skönt, gripande och öfverväldigande — det är icke en personal som behöfs, det fordras hela härskaror af alla slags möjliga och omöjliga varelser — och aldrig kommer han heller att finnas, därför att kommande århundraden ännu mindre än vårt få lugn att åse detta stycke från scenen, och därför att i-scen-sättningskonsten för sådana fantasier behöfver och fordrar en regissör, hvars snille är lika stort som Goethes. Vår tids teaterkonst fostrar icke en sådan regissör. Utdrag och episoder ur detta drama kan man ju emellertid med god smak och fantasirikt regissörsförstånd *försöka* att sätta i scen, och därför är ett sammandrag af denna tragiska dikt, om den öfverhufvud skall framställas på scenen — hvilket de flesta tyska teatrar nu äfvas om — ej absolut att förkasta. Att ett sådant kan samla publik till femti hus under en säsong, det har L'Arronges sista bearbetning bevisat. Och den är ändå utomordentligt misslyckad!

Bearbetningar i sammandrag af denna Faust-afdelning har gjorts af flere; först af Eckermann, som hade den takten att taga så mycket med af dikten att den behöfde trenne aftnar för att kunna spelas. Han inlemnade första afdelningen af sin trilogi till flere af Tysklands förnämsta teatrar, hvilka icke tordes inlåta sig på försöket. Sedan var det Gutzkow som utarbetade ett sammandrag af de tre första akterna och fick sin bearbetning uppförd å Dresdens kungliga teater, der han var anställd som dramaturg. Detta skedde på hundrade årsdagen af Goethes födelse, som alltså firades med det första försöket att bringa andra delen af »Faust» på scenen. Gutzkow hade utgått från Goethes egen antydning om att Helena-akten vore ett »Fantasmagori» och hade fritt behandlat denna afdelning af Goethes dikt,

som likväl föga öfverensstämde med originalförfattarens egen fantastiska uppställning. Sedan dess har andra delen af Fausttragedien blifvit uppförd på flere mera betydande scener i Tyskland, dels s. k. fullständigt med stora uteslutningar och ändå fördelad på två eller tre aftnar, dels i mera kortfattade bearbetningar af en eller annan af styckets hufvudepisoder; men beklagligtvis försedda med tillägg och förbättringar ur bearbetarnes egen fatatur. Först uppfördes Wolheim da Fonsecas bearbetning, så kom den skicklige regissören med det välfredjade skådespelare-namnet Devrient med sin stilfullare bearbetning af *begge* Fausttragedierna, på grund af sin säregna beskaffenhet ej uppförd annorstädes än i Weimar. Weimar-teatern har lyckligtvis aldrig undandragit sig sig de djerfvaste försök att tolka de store författarne inom skådespelet och operan; tack vare denna teaters höge beskyddare och store ledare från och med Goethe t. o. m. Liszt samt deras efterföljare i samma anda! Otto Devrient hade inrättat det hela såsom de medeltida mysterierna med de tre öfver hvarandra liggande scengolfven eller våningarne, i hvilka scenerna omväxlande eller samtidigt utspelas. Wilbrandt lät i Wien uppföra sin bearbetning i tre på hvarandra följande föreställningar, Pollini har spelat andra delen i Hamburg på två aftnar; i Hannover uppfördes hela cykeln i fyra föreställningar och ännu lära förslag af Dingelstedt och Lindau ligga obegagnade*.

Den sista bearbetningen, som jag nu haft den tvetydiga glädjen att se, är verkställd af den energiske direktören för »Deutsche Theater» i Berlin, den för sina rätt goda komedier och lustspel äfven hos oss kände författaren L'Arronge. Men en sak är att skrifva moderna lyckade lustspel, en annan är att taga Goethe om händer och maltraitera honom. Och att tyskarne sjelfva ej skarpt nog opponerat sig mot denna sceniska humbug vore icke att förstå, om man icke af erfarenhet visste att just L'Arronges »Deutsches Theater», då den först slog sitt stora slag som pånyttfödare af det värdiga återgifvandet af det stora skådespelet och i försöket af samspelets förträfflighet inom komedien och lustspelet, redan var rätt tvetydig och otillfredsställande. Men såsom sakerna inom Berlins teaterförhållanden då i allmänhet stodo hade den nye direktören med sitt nya företag egentligen lätt spel, och de blå dunster, som slogos i den för allt nytt lättvunna publikens ögon, förfelade ej sin verkan. Det

* Dessa uppgifter hemtade från olika håll.

var under den kungliga talscenens (Das Schauspielhaus) förfall och efter Meiningsarnes första dekorations- och massverkan under deras första gästspel i Berlin som Deutsches Teater, fattande situationen, började sin stormfart med de stora i-scen-sättningarna, af hvilka jag sett åtskilliga; men hvilka alla varit underlägsna meiningarnes och i och för sig högst medelmåttiga, trots en och annan storhets och det elektriska eller kalkljusets medverkan.

* * *

Alltnog, direktör L'Arronge hade i sinnet att fabricera en ny bearbetning af andra delen af »Faust» och han gjorde den klar. Han insåg att det enda möjliga vore, om stycket skulle lefva, att laga till ett helaftonstycke, ej längre eller kortare än att det fyllde den för stora skådespel sedvanliga spektakel-tiden, från kl. 7—10 $\frac{1}{4}$. Han gick till väga på följande sätt: Han tog helt enkelt skådespelets *hela femte* akt, som utomordentligt väl lämpar sig för scenisk verkan; såsom inledning för det hela litet af första akten, uteslöt hela Helena-akten och den klassiska Valpurgisnatten och kallar i öfverensstämmelse med sista aktens innehåll stycket rätt och slätt för »Fausts Tod». Som man ser är det metod i galenskapen och det hedrar ju en praktisk teaterdirektör. »Fausts död» ur tragediens andra del af Goethe. (Inrättad för »Tyska teatern» af Adolph L'Arronge). Så betitlar bearbetaren-arrangören sitt arbete.

När ridån första gången går upp hafva vi första aktens första scen ur Goethes skådespel (»Anmutige Gegend») för ögonen med den sofvande Faust, Ariel och öfriga små (»anmutige») väsen. Redan denna början är egnad att göra en missmodig. En sådan dålig och illa uppställd dekoration och en sådan otymplig belysning! Små grofva blomsterrabatter stå nära golframpen i skarp belysning, medan allt på närmast följande plan är dämpadt mot golvet och fullt ljus skiner på och under soffiterna! Och en sådan landsorts Ariel och falskt deklamerande! och sådana otäcka i stället för täcka barn i ruskiga koltar, med pappvingar och i ej oklanderliga trikåer. De renaste voro *gråa*. Musik, som nästan är sjelfskrifven här, saknades alldeles. Chörstroforna fram-sades. Och en sådan kall, patetiskt mumlande Faust! (Herr Sommerstorff). Han *läste* upp sin roll som en utanlexa — och det gjorde han nästan alltigenom dåligt. Här felades ett rörligt och brusande vatten och luftigt sväfvande andar. Strax derefter förflyttas man till kejsarhofvet liksom i originalet, och detta var

ej aldeles utan illusion; men i stället för astrologen vid kejsarens sida har bearbetaren installerat Faust, som *stum* intager astrologens plats och funktion. Så får man göra bekanskap med Mephistofeles, torrt och intetsägande framställd af en inbillad storhet, herr Max Pohl, som icke tyckes ega någon förutsättning, hvarken i plastisk eller retorisk konst, för att framställa denne högeligen intressanta typ. Han imiterade starkt den afidne store skådespelaren Bogumil Dawison, men i allo misslyckadt. Han har öfvertagit rollen efter Friedman, som lär vara bättre — och det fordras icke mycket till. Hela den följande »mummenschanz» (mask-upptåget) och trädgårdsscenen hoppas öfver (30 sidor hos Goethe) och vi befinna oss i det mörka galleri der Mephistofeles öfverlemnar Faust den magiska nyckeln, som skall föra honom till mödrarne; en nyckel stor som en gammal svensk portnyckel, passande till en ladu- eller källardörr för att kalklusets stråle skall kunna nå den! Goethe säger om nyckeln tydligt: »Das kleine Ding!» — Derefter följer verkliga salen der Paris och Helena frambesvärjas och som slutar med explosion af rödfärgad rök frambringad qvidande som ur en ångpanna. Grupperingen var här någorlunda antaglig, men diktionen hos de reciterande allt igenom klandervärd. Och så hoppa vi helt gemytligt öfver hela tredje och fjerde akterna — intet spår af de klassiska scenerna — och vi återfinna Faust på högfjället, d. v. s. i fjerde aktens första scen i originalet. De tre väldiga (»Gewaltigen») uppträda här nästan karikatyrmessigt. Det fans i deras uppträdande intet som kunde undgå klander och förstörde de totalt Goethes afsigt. Tal, klädsel, gång och åtbörder som hos i nödfall använda komparser. — Utan all den motivering till Fausts längtan efter arbete och dåd som nu hos Goethe följer i en stor mångfald af scener, skyndar bearbetaren till hvad han längtar att framställa, nemligen till Fausts död och vi fortsätta genast med sista (femte) akten af Goethes dramatiska dikt. Denna akt gifves nästan oafkortad, men är förstörd genom osmakliga omläggningar af märkbara ställen i dialogen. Uppsättningen sträfvar här på goda vägar, men når aldrig ett fullt konstnärligt arrangement. Scenutrymmet (det Goethe begärde) finnes ej, hvarken höjd, bredd eller djup. Dentsches Theater, som har en särdeles distinguerad salong, är en gammal operett-scen. Man spårar oupphörligt viljan att kunna, men förmågan som brister.

Berömmas måste första scenen mellan vandraren och Philemon och Baucis, som onekligen framställdes vackert af de utförande, hvilka befitade sig om en naturlig framsägning och ett mode-

reradt, verkligen rörande spel. Igenkännings-scenen med vandra-
ren var dock för litet eller alls ej markerad. Kostymeringen
för modern, men dekorationen stämningsfull. I den följande
scenen, utanför Fausts borgpalats, hvars tinnar och torn gingo
upp bland soffiterna, var åtskilligt stämningsfullt både i dekora-
tivt hänseende och hvad spelet beträffade. Såsom den matte,
sjuke och blinde Faust hade herr Sommerstorff några rätt lyck-
liga ögonblick. De fyra grå kvinnorna, som uppträda vid mid-
nattstimman, gjorde genom den ändtliga väl beräknade belysnin-
gen och deras nästan sammanpackade, hopväxta, dimhöljda figurer
en mycket stämningsfull och hemsk verkan. Den dämpade ton
i hvilken Brist, Skuld, Sorg och Nöd talade var väl funnen,
men med tyckt begär att liksom sjunga fram allt rörande slog
det sublima öfver i pjoller. Deras nästan osynliga entré och
försvinnande var vällyckadt. Förgården till Fausts palats som
Goethe föreskrifver var förvandlad till ett öde, grått fält med
stenröse. Och i framställningen här af den gripande scenen med
Lemurerne kan det knappt tvistas om att L'Arronge begått ett
stort fel, då han låter dem uppträda i skepnader af benrangel.

Deras hemska pysslande var bra tänkt och genomfördt, men
det är påtagligen icke Goethes mening att de skola afskräckande
skrämma såsom benrangel, (kostym af grå lärft med svartmålade
skelettkonturer, hvilken dräkt knappt tål någon belysning alls)
men vara *spöken*. Lemurer äro ju vålnader af afidna, nattspö-
ken, och ej benrangel — och det är en anakronism att låta
benrangel gräfva graf. Det kan för resten vara en smakfråga,
men jag är af den bestämda meningen att spöken här hade varit
det riktiga och af bättre verkan. Deras dofva, entoniga sam-
fälda tal- och sång-låt verkade med önskvärd hemskhet.

Men nu äro vi framme vid i-scen-sättarens oåtkomligheter!
Helvetessvalget, som Mephistofeles manar fram, borde aldrig ses!
Det bör vara något obestämdt i en rörlig glödgad transparent fond,
genom hvilken man liksom i små konturer kan skönja och
tänka sig Goethes olika behornade små och stora djeflar; men
att låta sjelfva fonden föreställa ett stort helvetes-svalg med betar,
öfver hvilket konturer af näsa och tvenne kolossala ögon, liknande
jättestora runda vagnslyktor eller fyrbåks-vändskifvor, med starkt
kalkljus innanför, det är dock att gripa saken från den barns-
ligt löjligen sidan, och väcker också detta arrangement tanken på
i hvilket konstnärligt syfte det hela kommit till. Det var lika
puerilt som det gamla Don Juan helvetet, sådant det förr visade

sig på Stockholms opera-scen. — Och af Goethes helvetes-hop syntes icke den minsta tillstymmelse.

Och så till det *sublima!* Ja, detta sköna, härliga slut i Goethes dikt, der förändring efter förändring i gripande bilder och ord manar till den yttersta ansträngning af att använda och fullkomna alla till hands stående medel som teaterkonsten genom alla samfälda konstarter kan bjuda på, och att söka efter sanning och skönhet i framställningen, ända tills den åtminstone i det närmast möjliga är funnen — hur var det nu bestäldt med detta på »Deutsches Theater»? — Barnsligheter! Teaterkram! Hvitmålad lärft, papp! Godtköpsupplaga af nyaste bilderboken! kolorerade lösgubbar! — När de himmelska härskarorna närma sig, sväfva ett halft dussin qvinliga englar à la Grigolatis ned från höjden på scenens ena sida, ängsligt hållande hvarandra i händerna. Deras upphöjda ro saknas fullständigt, deras obehägriga position och rädslan att falla ned står tydligt målad i deras intetsägande, från hvarje slags skönhet blottade ansigten. De långa öfver fötterna gående kjortlarne, uppvikta liksom af vindens inverkan, äro nog riktigt tänkta, men man hade bara behöft i Berlins museum studera de gamle italienska mästarna för att ha erhållit mönstertyper för de himmelska väsen, som Goethe frammanar.

Men nu kommer en riktig glanspunkt i i-scen-sättarens fantasi! När Mephistofeles ryggar tillbaka för himlaskaran och känner dess hotande inverkan och exempelvis utropar:

»Mir brennt der Kopf, das Herz, die Leber brennt» o. s. v. så trycker han på en liten elektrisk apparat, som han tillika med en plåt bär på bröstet, och då blixtrar det från och kring honom så det står lusteliga till. Kan man tänka sig något större vanvett!? Mephistofeles uttrycker sin oro, sina samvetsqual, ty äfven djeflar kunna, enligt Goethe, ha sådana ögonblick; men att det skall gnistra och brianna från och kring en i eld och svafvel så öfivad och bevandrad helvetets-prokurist som Mephistofeles, till hans eget obehag, det är ett missförstånd af hr L'Arronge och en örfil åt Goethes sinnebildliga ord. En känslöytring eller en reflexion hos den uppträdande får icke kompletteras eller öfversättas på detta vis. — Berg- och klipp-landskapet med de heliga Anachoreterne bestod i en i förgrunden nedsläppt fond, på hvilken ett affängt hål, större eller mindre, var utklippt för hvar och en af de på marken hvilande eremiterna. En tillställning utan den minsta illusion för att bakom denna fond kunna uppställa apotheosen. I denna slut-

tablå, der det ena hvitmålade lärtstycket efter det andra drages åt sidan eller der lika hvita molnlappar stiga eller falla, blottas den ena gruppen efter den andra, bland hvilka grupper lyckligtvis midtel-bilden af englarne, som sväfvande lyfta Faust odödlighet mot höjden, var den bästa. De heliga barnens chorustal lät som vanlig samman-upprabbling i en småbarnsskola. De yngre och de mera fulländade englarne, hvaraf en del sväfvande från förra tablå, voro i intet afseende himmelska. Allt talade om *ofullkomligt* teater-arrangement.

Och så låter bearbetaren den hänsöfne dödsfiguren, Faust, taga ordet och recitera hvad eremiten Doctor Marianus hos Goethe skulle ha sagt. Ett beundransvärdt missgrepp, som förstör intrycket af det högtidliga i den innerliga bön, som den andliga beder för den hänsöfne och den beskrifning patern gör af de bilder som till sist uppenbara sig. Der se vi och höra de heliga botgörerskorna (bland hvilka Margaretha såsom »Una Poenitentium») och högst i skyn står (sitter ej, sväfvar ej) Mater gloriosa med en stor elektrisk krona på hufvudet (i st. f. gloria) med knäböjande små illa klädda teater-englar vid sina fötter. Denna stora tablå, gradvis upptornad från golfvet, der i förgrunden eremiterna ligga kvar, ända upp till salighetens höjd, i hvars midt englarne med Faustgestalten höja sig, var långt ifrån hvad den borde vara eller hvad man i Tyska rikets metropol vid ett sådant tillfälle har rätt att begära, — och likafullt strålar mästaren, siaren Goethe igenom det ofullkomliga och rör en till tårar. Det är den ofärgängliga diktens och tankens skönhet, som här vår nervöst-barnsliga tro till de saligas boning. — Strax sedan ridån fallit strömmar reflexionen öfver en och det blir uppenbart att detta stycke icke hör hemma på teatern. Lika glad jag känt mig öfver att ha varit den förste som i Sverige bragt *första* delen af Goethes »Faust» öfver scenen, lika ledsen skulle jag känna mig, om jag nödgades gripa mig an med den andra. Må det emellertid bli oss svenskar snart förunnadt att i översättning af Victor Rydberg få njuta äfven af avslutningen af Goethes härliga sorgespel.

* * *

Icke långt derefter hade jag den ovanliga turen att i Dresden på den kungliga teatern ånyo få bevittna ett uppförande af andra delen af Faustdikten och bevisade denna i det stora hela — så när som på några få undantag — utmärkta framställningen

icke allenast, att Dresdens hofteater, trots tidens mångartade förstörelselusta, fortfarande är ett respektabelt och gediget konstinstitut, utan också att mitt klander mot uppsättningen och utförandet af stycket å Deutsches Theater i Berlin var fullkomligt berättigadt. I Dresden voro de allra flesta felen rättade — och rättade af verkligt konstnärlig instinkt både genom den samvetsgranna bearbetningen och i-scen-sättningen. Här begagnar man sig af den redan förut i Dresden antagna ursprungliga bearbetningen af nyss nämde Wollheim da Fonseca, men i förnyad och bättrad gestalt af den vidt inom tyska teaterverlden kände öfverregissören A. Marcks, som länge genom sin upplysta konstnärlighet gjort Dresdens kungliga teater stora tjänster.

En särskild stor förtjänst hos bearbetaren var, att stycket, ehuru det viktigaste i original-dikten bibehållits och alltså ingen *osmaklig* stympning vidtagits, ej drog stort längre ut på tiden än L'Arronges stympade upplaga i Berlin.

Första aktens första scen: »Anmuthige Gegend» förevisade en härligt målrad dekoration med rörligt, praktigt vattenfall, vacker gruppering, en förträfflig *sjungande* Ariel, sjungande chör och musik. Musiken för stycket komponerad af Pierson var dock alltigenom skäligen tarflig, egentligen övädig Goethe och Dresdens Hofteater. Hvarför ej begagna Lassens ypperliga musik? Faust återgafs af skådespelaren Porth betydelselöst och med den falska pathos, som i årtal tröttat och vilseledt publiken. Han är son till en fordom betydande skådespelare och lefver på namnet.

Kejsarhofvet var bra framställt och Astrologens person fans själfständigt kvar. Alltså ingen Berliner-inadvertens. Mephistofeles återgafs af en förträfflig ung skådespelare, herr Wiene, som jag förr aldrig sett och som både i denna roll och andra uppgifter öfverraskade genom natur och sanning både i tal och spel. Ovanligt nog i Tyskland!

Mummenschanz-spelet var äfven här uteslutet.

I det mörka galleriet öfverlemnade här Mephistofeles Faust en *mindre* nyckel, som genom en sinnrik apparat elektriskt belyste sig själf. Arrangementet vid explosionen efter Helenas och Paris uppträdande var mycket verksamt.

En stor del af dialogen mellan hoffolket vid nyssnämnda uppträde och som ej gjorde sig illa i Berlin, var här utesluten; men saknades ej. I stället och till stor fromma för stycket och Goethes ypperliga intentioner voro scenerna i Fausts studerkammare och i laboratoriet med Mephistofeles och den insektrika pel-sen, mellan Famulus, Baccalaureus och Homunculus upptagna.

Framställningen af det menckliga embryot i en glasflaska sväfvande öfver elden och sedan höjande sig till det försvinner — medan fräulein Müller utanför scenen ypperligt framsade fostrets roll, — var af qvick och präktig verkan.

Utesluten var också här hela den klassiska Valpurgisnatten, men till gengäld gafs hela Helena-scenen i Sparta. Den ansedda skådespelerskan Fräulein Ulrich framställde Helena och Mephistofeles representant gaf naturligtvis Phorkyas. Allt som berör denna episod gafs i sceniskt afseende, bemängd med musik och chörer, öfverdådigt vackert och slutsenen med medeltidsborgen och de stora furste-, riddare- och hofupptågen samt Helenas tronbestigning var af bländande och effektrik verkan.

Ej mindre vältänt och skön var förvandlingen till den feeriska klipptalen med den sofvande chören och Euphorions ypperliga entré i den af chören beskrifna drägten och framställningen af fräulein Diacono. Den sceniska illusionen var fullkomlig då Euphorion besteg den midt på scenen stående klippan och sväfvade bort i rymden. Återinförandet som död Euphorion var lika vackert. Detta var ett gripande scen-arrangement och en regissör-triumf.

Vi återfunno sedan Faust »im hochgebirge» och de tre väldige i utmärkta gestalter och väl talande sina strofer.

De derpå följande kejsarscenerna voro borta.

I femte akten voro scenerna mellan Philemon och Baucis och vandraren mycket underlägsna dem i Berlin. De spelande pjollrade i utpräglad sachsisk mundart, löjlig i en upphöjd episod, och dekorationen var äfven tarflig. Deremot tog det sig synnerligen bra ut att tornväktaren sjöng sina strofer. De grå qvinnoskepnadernas uppträdande och recitation var också mindre gripande och mindre omsorgsfullt skött än i Berlin.

Scenen vid grafläggningen med Lemurerna var nog bättre tänkt än i Berlin (de uppträdde i en mera spöklik gnom-drägt) men var på långt när ej så stämmingsfull som man haft rätt att vänta. Den var ej moget öfvertänt eller utförd och gjorde ett slarfvigt intryck. De himmelska härskarornas entré var stor och kompakt och så till vida öfverträffande arrangementet i Berlin, att man, inseende det nästan omöjliga i allt för sväfvande regiefantasier, höll sig till scengolfvets säkra plan och lät dem gruppvis gående skruda fram. Alla voro hvitklädda, hvilket gjorde bilden något enformig.

Helvetet uteblef gudskelof; men i stället mötte en cohort af djeflar af balettens manliga personal de himmelska skarorna

och hvar och en af afgrundsandarne hade här ett elektriskt bröstbatteri som de fyrade af mot englarne. Denna (obehöfliga) effekt var af stor verkan i den hela scenen fyllande tafan. Goethes önskade stora scen fans här. Anachoreternas placering på bara marken, föreställande en bergskam, var bättre än i Berlin. Genom denna anordning kunde de alla förblifva på sina platser till slutscenen, der doctor Marianus också sjelf, i motsats till i Berlin, fick säga sina härliga strofer.

Alla englaskaror skredo lugnt gående in från begge sidor, ingen hängde eller sväfvade i luften; den enda rörliga gruppen var Fausts afdöda och i hvitt svepta gestalt som, under sjungande chörer, mellan sväfvande och honom lyftande englar, allt aftäckt genom ett ypperligt molnhölje, höjde sig långsamt mot den till sist präktigt afsløjade sluttablån med Mater gloriosa tronande högt öfver alla de öfriga af Goethe föreskrifna gestalterna. Allt *sjöngs* ända till slutet till och med »Das Ewig-Weibliche». Om detta är riktigt vill jag lemna osagdt. Det var en mäktig och anslående tafia, dock långt ifrån hvad den borde vara och stärkte mitt redan förut fattade omdöme: att fantasien hos anordnaren här strandar mot omöjligheter, hvilka endast i skaldens egen fantasi hafva berättigande. Mitt slutomdöme står fast: detta stycke bör *ej* uppföras. »Das unbeschreibliche, hier ist es (*nicht*) gethan».

Några upplysningar för hr Oscar Levertin.*

Af Dagens Krönikas oktoberhäfte, som jag först i dag haft nöjet mottaga, finner jag, att hr Levertins liktornar råkat komma under min fot. Tillåt mig, hr redaktör, att skriva ett par rader till gensvar, äfven om det skulle förefalla er öfverflödigt att polemisera öfver rättmätigheten af hr Levertins dåliga humör.

Herr Levertin för följande resonnemang: 1884—85 skref jag, Levertin, några recensioner öfver nyutkomna franska böcker i Aftonbladet, ett par år senare lånade jag till Ola Hansson på begäran en del franska romaner, ergo har jag, Levertin, och icke Ola Hansson gjort den upptäckt, som denne senare nu listeligen söker göra till sin.

Först och främst förefaller det mig alldeles intet ha med saken att skaffa, om hr L, skrivit några bokanmälningar öfver nyfransk litteratur och varit nog hygglig låna mig några franska romaner. Hvad det härvidlag komme an på, vore att visa, att hr L. med sina anmälningar fullföljt samma bestämda mål som jag fullföljt genom hela min essayföljd öfver de fyra representativa nyfranska diktarne. Att hr L. sjelf år 1886 icke ansåg sig ha uträttat särdeles mycket med sina Aftonbladsartiklar torde framgå deraf, att han sedan han från mig erhållit ett förtroendefullt meddelande om, att jag till publicerande i Framåt förehade en essaysamling öfver det unga Frankrike, ögonblickligen skref till nämnda tidskrifts redaktris, fröken Åkermark, med erbjudande

* Oaktadt den väl personliga prägel detta meningsbyte mellan de båda författarne fått, har redaktionen ansett sig skyldig lemna båda parterna tillfälle att meddela sin uppfattning.

af ett liknande arbete, — hvilket på den tiden slog mig med lika stor häpenhet som nu i år att finna hr L. uppträda som — svenskhetens apostel i vitterheten, en uppgift, som man skulle förmoda ligga just hr Levertin temligen fjerran.

Vidare har hr L. förvanskat de ord, jag brukat. Jag har icke använt det ord *införa*, som hr L. trenne gånger citerar (för säkerhets skull ena gången kursivt) icke heller det likaledes kursivt citerade ordet *upptäcka*; jag sade, att jag med de fyra essays ville »göra den nyfranska, efterzolaiska literaturen känd hemma i Sverige» och sålunda fylla ett behof, hvilket — såsom af ofvanstående framgår — äfven hr L. till och med efter sina berömda recensioner kände förefinnas. Denna förvanskning gaf emellertid hr L. en bättre position, — ändamålet helgar medlen. Om hr L. redan 1884 fixerat tillvaron af en efterzolaisk, neo-idealisk, psykofysiologisk antinaturalistisk m. m. vitterhet — hvarför då 1890 meddela såsom dagens splitternyaste literära evenement, att »en ny, man kunde säga neo-idealisk romanriktning är också redan inledd i Frankrike. Dess första och talangfullaste målsmän äro P. Bourget och E. Rod.» Orden stå i »Pepitas bröllop,» detta underliga opus, hvare två svenska författare förutspå en vitter renässans, hvilken Strindberg realiserat i ett tiotal af år, sålunda röjande en »lycklig förmåga af själfuppskattning,» mot hvilken min egen är för intet att räkna.

Hr L. har ännu åtskilligt på hjertat att säga om min person, efter hvad han påstår. Hvarför icke ut med de svarta hemligheterna? Man skall icke hota, när man icke med samma kan slå till. Hr L. känner sig alldeles tillräckligt »kategorisk i invektivet», förefaller det mig. Deremot behöfver han absolut att visa, att det fins annat än sårad personlig fåfänga i det dåliga humöret.

St. Légier sur Vevey i Schweiz, d. 3 dec. 1890.

Ola Hansson.

Hypnotism och Religion

behandlade af

Karl af Geijerstam.

Allmänhetens intresse för hypnotismen torde redan hafva något svalnat. Såsom allt nytt och oförklarligt väckte den ett ofantligt uppseende, äfven hos vetenskapens män. Men man har nu hunnit lugna sig och ser saken mera nyktert, man börjar inse att utöfver sakens värde såsom modesak, var det icke så mycket med den som man inbillade sig. Dess betydelse för läkarekonsten har reducerats till rimliga och ringa propotioner, underkureernas tid är förbi.

Det är därför med en känsla af skepsis man går till studiet af herr Geijerstams bok. Denna inledes med en framställning af hypnotismens fenomen, sådana de beskrifvits af mer eller mindre trovärdiga personer, experimentörer och andre, och här som annars förekommer vid sidan af berättelser, som — i fall de äro pålitliga — visa ett innerligt samband mellan »kropp» och »själ», andra där disproportionen mellan hypnotismens tillskapade väldighet och dess verkningars tarflighet verkar löjeväckande. Öfverhufvud är framställningen hvarken mera eller mindre kritisk än i dylika böcker plägar vara fallet och sätter stundom läsarens godtrogenhet på hårda prof. Man har nu en gång fått ett klingande namn på vissa företeelser, som oftast i och för sig äro mycket litet märkvärdiga, och språkets makt öfver tanken — hvilket nu också är ett hypnotiskt fenomen! — är så stor, att det lockat många forskare till vetenskapliga experiment och funderingar, som rätteligen höra hemma på mycket anspråkslösa ställen.

Herr Geijerstams arbete utmärker sig emellertid fördelaktigt framför de flesta framställningar genom att hafva ett förnuftigt ändamål. Detta är att visa hvilken stor roll hypnotiska

föreställningar spela i det religiösa lifvet. Tyvärr är härmed dock icke, såsom författaren tror, en ny synpunkt vunnen för bedömande af denna sida af människans tillvaro. Är, såsom förf. säger, den enskildes hela lif en enda sammanhängande rad af suggestioner, så är icke mycket vunnit med att uppvisa det suggestionen spelar in äfven i det religiösa lifvet.

Det tyckes ligga till grund förförf:s yttranden om det religiösa lifvet en underlig öfverskattning af och brist på klarhet om troslärornas betydelse. Den afdelning af arbetet som berör frågan: »hvarpå grundar sig religionens makt?» inledes så här: »Det är med en känsla af djupaste allvar och vördnad jag i mina tankar ställer mig inför religionen, som under omätliga tidrymder, fast under vidt skiftande former, varit människo-slägtets ledstjärna och en snart sagdt outtömlig kraftkälla, och därvid uppkastar ofvanstående fråga. Det är, när jag betänker storheten af dess forna makt och af de hjältedåd, hvartill den ledt människorna samt gränslösheten af de svårigheter den bekämpat, som jag erfar denna känsla. Utan denna fantasi-värld, hvarmed de forna generationerna uppfyllt sina lif, och som utgjort deras ständiga suggestioner, skulle de säkerligen icke med den kraft, ihärdighet och tålmod, hvaraf de nu varit mäktiga, kunnat fördraga den oerhörda kampen för tillvaron, hvilken de varit underkastade, och som nästan enbart utgjort deras utvecklingsmedel. Det var de första ariernas religiösa uppfattning af deras lands storartade naturföreteelser, som gaf dem andlig hälsa...»

Det synes oss skola mycket »kolaretro» till för en sådan uppfattning. »De första arierna» voro helt visst i det fallet fullkomligt lika vår tids båda arier, negrer och rödskinn, att deras »ledstjärna» utgjordes mera af föreställningen om god och riklig föda, vackra prydnader och i öfrigt angenäm tillvaro än af »en religiös uppfattning af landets storartade naturföreteelser» och om de gjort framsteg, lärt sig draga järnet ur jorden till sin tjänst o. s. v., så är det otvifvelaktigt mycket mera materiella behof än religiös tro som ledt dem. Äfven om man icke räknar med den öfverväldigande majoriteten bland människorna, som icke träder i beröring med religionen annat än såsom en ren vana, och håller sig till den lilla hop, som — utaf andra än ekonomiska skäl — egnat sig mera åt det religiösa lifvet, skall man snart finna att tusentals andra intressen än de rent religiösa här äro de afgörande. Och är det något spår af rimlighet i att inbilla sig, att på lägre kul-

turstadier idéerna skulle för människorna vara mera än de nu äro, sedan sjäslifvet högre utvecklats? Det erinrar allt för mycket om det gamla felet att godtyckligt söka upp en princip och så göra om hela historien till en produkt af denna princip. Vore religionen en person, skulle den därpå svara: Potz tansend, haben wir das alles gethan!

Sedan herr Geijerstam emellertid på detta sätt drifvit upp det religiösa elementet till en historisk faktor af alldeles orimliga dimensioner, kommer han in på våra dagars religiösa lif och han visar sig då mycket väl hafva iakttagit, att detta, i ordets häfdvunna betydelse, är af mycket ringa vikt och icke ens frälsningsarméns och gardeslöjtnanternas religiösa sport tillmäter han någon slags betydelse af »ledstjärna.» Och slutligen anser han uppenbarligen hela den häfdvunna formen af religiositet för ett tillbakalagdt stadium i människans historia. Det religiösa lif förf. af egen erfarenhet känner till, bedömer han sålunda helt annorlunda än det, som för honom spökar från äldre tider och detta är icke särskildt egnadt att ingifva läsaren förtroende till hans resonnemang om religion och hypnotism.

Helt naturligt uppehåller sig förf. mest vid kristendomen. Emellertid får man vid redogörelsen för de särskilda trosmeningarna knappast någon riktigt klar uppfattning af hvari egentligen det hypnotiska ligger. Vi skola ännu en gång anföra ett prof. Vid talet om betydelsen af tron på en personlig gud heter det bland annat: »Det är tydligen endast högt utvecklade individer, på hvilka den tron, att människosläktets allmänna lycka kräfvat ett visst handlingssätt, kan verka som ett kraftigt motiv. Denna tro, hur riktig den än må vara, har icke på den stora mängden samma lifgifvande och eggande inflytande som den med hela kristendomens föreställningskrets införlifvade tron på Gud, som ser alla människors handlingar, deras begär och syften, som ransakar hjärtan och njurar och kräfvat icke allenast ett riktigt handlingssätt utan äfven ett rent hjärta. Enligt denna föreställning kunna de icke för *en person*, Gud, dölja sina planer, sina inre tankar, och därigenom uppstår ett kraf på verklig upphöjdhet under tider, då människan i sin helhet var så ringa utvecklad, att hon icke för sin egen del hade behof af att känna sina motiv rena och öppna, sitt hjärta kärleksrikt mot medmänniskor, och att handla så, att alla hennes åtgöranden liksom hennes inre lif icke behöfde frukta, att det vore känt af en stor mänsklighet,

Tron på en Gud, som älskar alla människor, vill dem väl och betraktar dem alla som sina barn, har äfven haft sin stora betydelse i och för utvecklingen af den inbördes kärleken. För Guds skull lärde människor att älska utanför familjens område, först stammen och folket (t. ex. hos judarne), sedermera hela mänskligheten, därför att alla folk skulle vara lemmar i Kristus.»

Den hypnotism, som detta exempel skulle lämna exempel på tyckes icke kunna vara någon annan än den, att en människas meningar kunna hafva inflytande på hennes handlingssätt. Och den saken är obestriddig. Men man hade kunnat finna både obestriddigare och närmare till hands liggande bevis på den saken. Om jag t. ex. har brådt om att komma till ett mål och en väg dit är kortare än en annan, så väljer jag den kortare; om jag tror, att ett handlingssätt är mera egnadt att bereda glädje och tillfredsställa än ett annat så väljer jag det förra. Men hänför man sådana fakta till hypnotismens fält, så har man tydligen upprifvit alla gärderna och ordet blir en kringflytande fras utan mening.

Härtill kommer ytterligare, att denna sats visst icke är sann i den utsträckning förf. tror. Han gör sig skyldig till presist samma fel som de kristna missionärerna och deras religiösa vänner. Dessa inbilla sig, att om de döpa så och så många negrer ett år, så hafva de därmed vunnit så och så många svarta för vår religiösa uppfattning. Han framställer den ideala kristendomen med dess kraf, sådan den ter sig för de högst utvecklade, sedan inlägger han denna etiska uppfattning hos barbarer och drager den slutsats, att af en dylik lära måste de ansenligt förbättras. Det är att ställa saken på hufvudet. Ett etiskt högt utveckladt folk har en etiskt högtstående Gud, men kristendomens högsta sanningar äro för lägre stående folk endast »en ljudande malm och en klingande bjellra.» Religionen är icke mera skuld till en hög etisk ståndpunkt, än de etiska begreppen äro det till en högtstående religion. De utvecklas vid sidan af hvarandra såsom olika former i hvilka samma lif kläder sig. Jehova framträder i gamla testamentet såsom det naturliga idealet för den tidens judar och så har äfven kristendomens Gud under skilda kulturperioder varit personifieringen af de egenskaper, som hvarje tids etiska nppfattning satte högst.

Slutomdömet om arbetet kan således ej gärna blifva något annat än det, att man däraf näppeligen får den lärdom

förf. tänkt sig, att det skulle gifva. Det är för fullt af mot-sägelser, lider för mycket af brist på skarp begreppsbestämning för att, såsom vetenskapligt, tillfredsställa kritiska läsare. Men som ett behagligt och intelligent kåseri, såsom en sammanfattning af en mängd i och för sig icke nya iakttagelser, kan det både läsas med nöje och lämna en varaktig behållning. Och särskildt har det en förtjänst, som praktiskt taget är mycket stor: det stöter ingen för hufvudet. Äfven ett religiöst gemyt kan tillgodogöra sig det utan att några känslor såras.

Mac F-n

Ett sekularverk.

Hovedstrømninger i det 19:de aarhundredes litteratur. VI.
Det unge Tyskland af *Georg Brandes*.

Med den för kort tid sedan utkomna skildringen af det unga Tyskland har afslutats det betydelsefullaste litteraturhistoriska arbete någon skandinavisk författare frambragt. Det ligger omkring tjugo år emellan första delen af *Hovedstrømningerne* och den sista och därunder har mycket förändrats — icke minst verkets författare. Han har icke förändrats såsom nordiske författare vanligen bruka. Han är ingen svensk storhet, som i sin ungdom slungar spjutet in i reaktionens leder »för att såra och döda» frihetens borne fiender och på gamla dagar sätter sig som professor och riddare i kättaredomstolen i samma fienders sold. Han har blifvit sina ideal trogen, men han har förlorat ungdomens sangviniska hoppfullhet: han har sett sitt lands fria institutioner kränkas och trampas under fötterna under bifall af den förmögna pöbeln liksom af ämbetsmannapöbeln, han har sett mången af dem, som i början på sjuttioalet svuro trohet åt framtidens tankar, under kampen för inkomster, för ämbeten och för titlar glida öfver i de officiella samhällsbevararnes leder, han har sett feghetens och dumhetens oerhörda makt att tvinga själar äfven bland dem han satt högst och så kan han bryta ut så här i skildringen af 1848 års händelser:

»Men Europa rundt reste sig de undertryckta folken. De visste, huru länge de icke hade upplefvat annat än onda ting, icke sett annat triumfera än orätt, vana och lögn. Det verkliga och det afskyvärda hade nästan blifvit liktydiga begrepp för dem; men de hade en tro, som kunde försätta bärg, och ett hopp, som kunde komma jorden att darra. Föreställningar sådana som frihet, parlament, nationell enhet, pressfrihet, republik voro för dem magiska makter; blott de nämnde dessa ord,

klappade deras hjärtan som en ynglings vid den plötsliga åsynen af den tillbedda.

De framåtsträfvande i den nu lefvande släkten känna annorlunda. De veta, att dumheten är ett rofdjur och det mest seglifvade af alla, att fegheten, maktens flinka slaf, som springer efter dess vink, är stark som själfva modet, när det gäller att försvara fördelar, hvarpå den har häfd, och de tänka, att det man kallar framåtskridande är en sjuk snigel. Fabelns naive man köpte sig en korp för att se, om det var sannt, att den kunde blifva 200 år gammal. De framåtsträfvande i våra dagar veta på förhand, att hela den svarta korpredligheten, alla korpstvarta lögner i alla stora och små korpnästen skola öfverleva dem — huru många hundra år är dem likgiltigt. De hafva väl någon sällsynt gång sett det goda segra, men aldrig hört erkännas, att det var det som för dem är det goda, hvilket segrade. De hafva alltid sett sanningen först smådas, så om möjligt dödas, och om det icke lyckades — då kastreras och erkännas. De hoppas därför icke mycket. Många af dem hafva dräpt hoppet hos sig, som man extirperar en nerv, som kan vålla allt för mycken smärta. De hafva blifvit besvikna för ofta.»

Detta är natnrligtvis mera ett uttryck för tillfälligt missmod än för en fastrotad åskådning. Men det är dock ett resultat af en lång erfarenhet, hvilken lemnat djupa spår efter sig. Och det förefaller nästan anmälaaren, som om författaren låtit i ett och annat hänseende alltför starkt påverka sig af hvad han i sitt lilla land iakttagit. Verket var anlagdt som en skildring af idéernas kamp, visserligen endast där dessa framträdde i konstnärlig form, mera än som en allsidig ästetisk karaktäristik. Det tyckes hafva något afvikit från denna plan numera. Denna sista del af det stora arbetet betonar ännu mera än något af de föregående den rent konstnärliga sidan hos de skildrade författarne, Brandes har fått större benägenhet än förut att framhäfva icke så mycket hvad författarne gjort, som huru de gjort det. I synnerhet vid skildringen af Börne synes denna uppfattning bjärt framträda och något af den moderna tyska knektandans förakt för den politiske idealisten hvilat därför öfver skildringen eller rättare, han synes fastän af andra skäl än det moderna Tysklands blinde beundrare, icke hafva gjort samma rättvisa åt denne stolta demokratiske ande som åt den cæsardyrkande Heine. Det synes nästan som om det för honom vore en lika väsentlig sida vid de upprörda händelserna

under fyrtioalet, om de framkallat vackra poem som om de framkallat stora folkrörelser, och i sammanhang därmed låter han Göthes väldiga gestalt kasta en alldeles orimlig slagskugga öfver andar, som visserligen icke egde den store hedningens lugna konstnärlighet, men hvilka dock på utvecklingen haft ett direkt inflytande af stort värde.

För att taga ett nära liggande exempel: Denna del af Hovedströmningerne är kanske i konstnärlig mognad öfverlägsen de första krigslystna föreläsningar, med hvilka Brandes började denna öfversigt af ett halft sekels litteratur, men om dessa föreläsningar fått den djupt ingripande betydelse, att man i alla nordens land från dem daterar ett nytt litteraturskede, beror icke detta måne på egenskaper som i nästan högre grad förefunnos i de första delarne af det stora arbetet än i den sista? Konst är en härlig sak, men man förer ej adepterna till konstens verkstäder, man vinner ej den nödiga resonnansbottnen för konsten genom att peka på den store Göthe såsom en evig förebild.

Men det kan vara nog med anmärkningar. Äfven om Brandes icke vore som han är, den obestriddigt främste litteraturhistorikern, skulle man vid afslutandet af detta hans arbete framför allt erinra sig, att det icke finnes någon man, till hvilken den litterära och konstnärliga odlingen i Norden står i så stor skuld som till honom. Om det någonsin är sannt, att man hedrar sig själf genom att hedra sina stora, gäller det här.

Gustaf R—s.

Från teatern.

Efter sitt triumftåg öfver alla Tysklands scener kom Hermann Sudermanns *Die Ehre* äfven till Dramatiska teatern såsom en budbärare om, att det dock finnes ett intelligent litterärt Tyskland, att militarismen och den uppskrufvade »fosterlandskärleken» dock icke förstört all begåfning i preussarnes land.

Hos oss som i Tyskland är det emellertid icke författarens originalitet och djärfhet, som i väsentlig grad skapat skådespelets framgång. Det är otvifvelaktigt, att herr Fredriksson här har störst förtjänst däraf. Han har en mycket framstående roll, den världserfarne något blaserade mannen, hvilken vuxit ifrån den alldagliga uppfattningen, hvilken i lifvets skola lärt sig att bedöma allt från en själfständig ståndpunkt och spirituellt öfverlägset resonnera om allting utan att låta sig duperas. Vi ha under ett par decennier sett denna figur på vår scen, framställd af herr Fredriksson, och dennes konst är så fulländad, att vi ständigt med samma nöje se den igen, men rollen såsom sådan är så konventionell som möjligt.

Det väsentligen nya i dramat är dess modiga och sanningskära framställning af fattigdomens demoralisation, en realism, hvartill den kungliga scenen i vårt land ännu aldrig förut gått och för öfrigt med ett par fiascon — låt vara fiasco d'estime — undantagna ingen annan scen håller.

När den fattiga familjens hopp och afgud efter en tioårig vistelse i fjärran land återkommer, hälsas han af en rörande kärlek, hvars mest karaktäristiska uttryck är det tölpiga plakat med ett brinnande hjärta och den grannt målade inskriptionen, som fadern hänger upp på väggen. Så korsas de olika uppfattningarna. Fadern och modern halft omedvetet, den äldre gifta dottern med full beräkning hafva köpt familjens

existens med att sälja den yngsta dottern åt en vanlig representant för la jeunesse dorée; den unga Alma har med njutningslystnadens och lyxbehovets af fattigdomen nedtryckta känslor hän gifvit sig åt förbindelsen. Hon ville ha roligt, några vare sig moraliska eller omoraliska grundsatser eger hon icke, hon ville slippa ifrån släpet, hon är trött att sopa golf och träla för födan, hon vill ha något af den glädje lifvets ungdom kan skänka, hon är vacker och pikant — maskradbaler och champagnesupéer leka henne i hågen, och det finnes en person, som vill bjuda henne detta, hvarför icke taga emot det, hvarför icke roa sig, medan man kan det? Priset, ja därpå tänker hon just icke, hon vill endast lefva lifvet under andra förhållanden än föräldrahemmets dystra kamp för det dagliga brödet. Gentemot denna demoralisation vill den hemkomne sonen göra gällande vanliga hedersbegrepp, han vill lära sina fattiga anhörige i bakgården själfaktning, att förstå sitt människovärde, att göra slut på det nesliga beroendet af herrskapsboningen. Man böjer sig i viss mån för hans auktoritet, men man förstår honom ej och blir snart trött af att han bråkar så mycket.

När den unge förförarens fader med en hederlig summa ersätter flickan och hennes föräldrar och därjämte genom att afskeda den hemkomne moralpredikanten beröfvar denne en stor del af hans ekonomiska auktoritet, är därför utgången icke längre tvifvelaktig: herrskapsbyggningen har än en gång visat sig såsom bakgårdens beherskare, den senare har ingenting att göra annat än att vara tacksam och dess återkomne son gör klockast i att resa tillbaka till Indien igen: hans begrepp om ära hafva visat sig icke passa för situationen. Och det är den allmänna moral man kan draga ur det enskilda fallet: äran växlar efter förhållandena, efter klimat, personer och uppfostran.

Det utförande, som kom Ära till del, bidrog såsom vi nämnt i mycket hög grad till dramats framgång, hvilken är för våra förhållanden ovanlig, men till stor del köpes på konstens bekostnad genom en schablonmässig afslutning i den stora publikens smak.

Vi hafva redan nämt herr Fredriksson. Herr Palmes utförande af den manliga hufvudrollen länder honom till all heder och dessa två sekunderades förträffligt af sina krigskamrater, bland hvilka fröken Åhlander och fru Bäckström, den förra som den af fattigdomen förkrympta modern, den senare

såsom grosshandlaredottern utan penningmoral, synbarligen voro bra mycket mera intresserade af sina roller än de öfriga damerna, särskildt fru Hartman — det lättsinniga älsklingsbarnet, som dock i ett par situationer var naturtrogen nog. Gamle Heineke, den kufvade, till krympling blifna arbetaren, var ock en bild, som lifligt brände sig in i åskådarnes minne, och som tillhör herr Thegerströms bästa.

Såsom helhet var »Ära» den bästa sceniska prestation vi sett på länge. Medan t. ex. i »Moln» förekom en roll af första rangs konst — herr Hillbergs godsegare — och för öfrigt åtskilligt medelmåttigt har man från åskådandet af »Ära» ett oblandadt intryck af framstående konst. Man får ständigt en ytterligare bekräftelse på den iakttagelsen, att Dramatiska teaterns numera i visst hänseende mera obundna ställning ländt dramatiken till afgjord vinst.

De öfriga teatrarne hafva fortfarande hvad angår dramat föga lycka med sig. Den enda, som på allvar försöker sig med annat än folkpjeser, Svenska teatern, har oaktadt erkännansvärda ansträngningar icke lyckats fästa framgången vid sin fana.

A. H-n.